

Työpaperi

Nuorisobarometrin synty ja kehys: yhteiskuntapoliittinen essee

Tommi Hoikkala & Petri Paju

Sisällys

Nuorisobarometrin käynnistys.....	3
1990-luvun alun lama oli portti murrokseen	8
Kolmannen tasavallan Euroopan unioni ja uusi julkisjohtamisen malli.....	11
Oliko rajua – entä kävi miten hyvinvointivaltion?	14
Kriisien ketjun lähde.....	16
Hyvinvointivaltio käsitteellisenä makuasiana	18
Suomalainen pragmaattisuus.....	20
Missä Nuorisobarometri on luurannut?	22
Lopuksi	24
Kirjallisuus ja lähteet	26

Tämän esseen tehtävänä on ensiksi hahmottaa tarinaa Nuorisobarometrin synnystä. Toiseksi tekstissä kuvataan Nuorisobarometrin yhteiskuntapoliittista kontekstia, yleistä regiimimuutosta ja sen taustaa vuosina 1994–2024. Regiimimuutoksen¹ kuvaamiseksi olemme valinneet kahden yhteiskuntapolitiikan tutkimuksen auktoriteetin – Raija Julkusen ja Juho Saaren – arvioita hyvinvointivaltion kehityksestä. Keskustelemme näiden tutkijoiden tulkinnoista, ja otamme vauhtia myös niin kutsutun kolmannen tasavallan jaksotuksesta. Lopuksi tulkitsemme regiimimuutoksen kuviota nuorisopolitiikan hallinnon toimintaympäristössä. Tekstimme on lajityypiltään eräänlainen aikalaisanalyttinen essee, ei siis perinteinen tutkimusteksti eikä Nuorisobarometrin kehityskulun dokumentoiva historiikki.

Nuorisobarometrin käynnistys

Vuonna 1994 kerättiin ja julkistettiin ensimmäinen Nuorisobarometri Suomessa. Se käynnisti myllyn, jonka oli määrä tuottaa omalta osaltaan tietoperustaa nuorisopolitiikan tekemiseksi.

Nuorisobarometrin käynnistämisestä on niukasti dokumentoitua kuvausta tai asiainosais- ja aikalaisarvioita. Siksi kysyimme sähköpostitse 1990-luvun alun nuorisohallinnon kolmelta keskeiseltä toimijalta, miten Nuorisobarometri oikein käynnistettiin.

Valtion nuorisoneuvoston pääsihteerinä tuolloin toiminut Hannu Tolonenⁱⁱ kertooⁱⁱⁱ:

Nuorisobarometrin synty oli varsin hauska tarina. Tulin valtion nuorisoneuvoston pääsihteeriksi maaliskuussa 1992, jolloin oli syöksytty laman mustaan aukkoon. Ensimmäiseksi meidän piti tehdä kuluvan vuoden avustuksiin 30 prosentin leikkaukset. Nuorisoneuvosto tuskaili, ettei meillä ollut mitään trenditietoa nuorista, joita syyllistettiin ja väheksyttiin. Nuoria kutsuttiin pullamössösukupolveksi, vaikka tuolloiset nuoret eivät tieneet, mitä pullamössö edes oli. Nuorisoneuvoston sihteerinä toimineen Kareisen Hannun kanssa päädyttiin ajatukseen Nuorisobarometrin teettämisestä. Siihen kysyttäisiin nuorilta ajankohtaisia asioita. Miten radikaaleja heidän ajatuksensa silloisesta maailmanmenosta olisivat? Tätä siis lähdettiin työstämään nuorisoneuvostossa. Opetusministeriön nuorisoyksikön johdon rooli oli varsin pieni. Syväsalmen Harri^{iv} antoi meille siunauksensa tällaiseen ryhtymisestä. Tavoite oli, että saisimme nopeasti kysymykset teetettyä ja myös analysoitua, jotta pääsisimme niitä tööttämään julkisuuteen.

Tarjoukset pyydettiin Gallupilta, Taloustutkimukselta ja Tilastokeskukselta. Gallupin tarjous avaimet käteen-periaatteella oli 300 000 markkaa + LVV, Taloustutkimukselta ei edes tullut vastausta. Tilastokeskukselta tuli tarjous: 30 000 markkaa ilman analysointia. Kysyimme siihen asiaa Nuorisotutkimusseuralta. Saimme arvion, että tietomassan analysointiin kuluisi kahdesta kolmeen vuotta! Se olisi vesittänyt barometrin idean täysin, koska halusimme tulokset asap. Olimme pattitilanteessa, koska kysymyspatteri oli tehty Tilastokeskuksen yliaktuaarin kanssa, aineisto oli hankittu ja saatu sieltä (N oli yli tuhat nuorta) huhtikuun alussa analysoitavaksi, mutta meillä ei ollut ketään analysoimaan aineistoa.

Olin toisessa yhteydessä tutustunut Keravan kaupungin silloisen kulttuuritoimen johtaja Pekka Saarelaan, hän on lisensiaatti, joka hallitsi kyselytekniikat. Tiedustelin häntä mukaan. Hän suostui ja analysoi aineiston kolmessa viikossa. Ensimmäinen Nuorisobarometri julkaistiin muistaakseni toukokuun alussa vuonna 1994. Indikaattoreiden kanssa Nuorisobarometri oli uutta kulttuuria valtionhallinnossa, olimme edellä aikaamme.

Ensimmäisen Nuorisobarometrin tulosten pääsanoma oli, että nuorten maailmankuva ei juurikaan poikennut, toisin kuin kuviteltiin, heitä vanhempien ajatusmaailmasta. Se realismi romutti ajatuksen pullamössösukupolvesta, jota voi pitää hyvänä tuloksena. Ymmärrettävästi aika kovaa kritiikkiä saatiin joiltakin silloisilta nuorisotutkijoilta, koska olimme vetäneet mutkia

suoriksi ilman syvempää tutkimuksellista otetta. Barometri sai paljon julkisuutta. Aina kun uuden Nuorisobarometrin tulokset julkistetaan, koen tiettyä ylpeyttä 30 vuoden takaisesta roolistamme instrumentin käynnistämisessä. Nykyisin Nuorisobarometrissä on tutkimuksellinen ote, analyysi on entistä syvempi, kun nuorisotutkijat ovat aiheen päällä. Ja mikä parasta, barometrin tuloksia käytetään päätöksenteon pohjana!

Tolonen piirtää vastauksessaan tiheän operationaalisen kuvan Nuorisobarometrin synnystä ja käynnistyksestä. On hupaisa detalji, että 1990-luvun alun Nuorisotutkimusseuran aktiivit olisivat käyttäneet kaksi, kolmekin vuotta tuotokseen, joka sitten analyysinsä osalta polkaistiin valtion nuorisoneuvoston vedolla ilmoille kolmessa viikossa.^v Olennaista selonteosta rakentuvassa kuvassa on barometri-instrumentin luonne nuorisohallinnon ja päätöksenteon tietoperustan keskeisenä säikeenä. Kannattaa myös alleviivata Tolosen muotoiluja, jotka viittaavat 90-luvun laman kontekstissa nuorten mahdollisesti radikaaleihin ajatusmaailmoihin sekä niitä koskevaan helpotukseen, kun ensimmäisten barometritulosten mukaan heidän maailmankuvansa ei poikennutkaan heitä vanhempien ikäluokkien vastaavasta. Radikalismiolettama oli luonteva, koska esimerkiksi nuorisotyöttömyys oli lamavuonna 1994 ennätyslukemissa (työttömänä 35,5 % 18–24-vuotiaasta työvoimasta^{vi}). Tolonen informoi myös Nuorisobarometrin saavuttamasta hyvästä julkisuussuhteesta.

Tolonen kommentoi selonteossaan myös nykyisen Nuorisobarometrin tutkimuksellista otetta. Tämäkin on niin sanotusti hauska noteeraus, koska 1990-luvun alun nuorisotutkimusseuralaiset olivat hänen kuvauksessaan hidastava elementti, joka olisi voinut lamaannuttaa tiedolla johtamisen instrumentin lähtökuoppiinsa.

Valtion nuorisoneuvoston sihteerinä ja pääsihteerinä aikoinaan toiminut Hannu Kareinen^{vii} muistaa Nuorisobarometrin synnyn seuraavasti:

Olin nuorisoneuvoston sihteerinä alkupätkän 91–95 toimikaudesta, Tolonen oli pääsihteerinä alkuajan ja siirtyi sitten liikuntapuolelle ja minä nuorisoneuvoston pääsihteeriksi. Nuorisobarometri tuli Nuostran^{viii} jatkeena ja liittyi myös konsernistrategiaan nuorten elinoloissa. Tarvittiin tietoa nuorista verkostoille, jotka toimivat nuorten elinoloihin liittyvien asioiden kanssa. En tykännyt konsernistrategiasta terminä, mutta se kuvio liittyi supistuvaan ja samalla nopeutuvaan päätöksentekoon. 80-luvun luvulla ongelmiin rakennettiin omia turvaverkkoja, siis sektoreittain. "Konserniajattelu" ei ollut tarpeellista, koska keskeiset nuorten elinoloista päättävät hallinnon toimijat olivat melko tietoisia siitä, mitä muualla tapahtui. 1990-luvun laman aikana kaikki alkoivat purkaa noita turvaverkkoja säästöpainneiden vuoksi. Syntyi aukkoja, joita kukaan ei tuntunut hallitsevan. Aiemmin kilpailtiin siitä, kuka saa ongelmat (eli resurssit) käyttöönsä, mutta nyt vastuuta sysättiin muille. Ei ollut aikaa perustaa nuorisokomiteoita tai laatia ohjelmia, vaan asioita tehtiin heti. Monet tuolloin mukana olleet virkahenkilöt tunsivat huonoa omaatuntoa, ja tämä yhdessä kiristyneiden budjettirajoitusten kanssa vauhditti "konserniajattelua". Nuorisobarometrin tavoitteena oli saada suoraan nuorilta palautetta elinolojen kehityksestä eri verkostoille.

Kaikilla oli aito huoli siitä, miten aika rajut säästöt eri puolilla lopulta kohtelevat erityisesti nuoria. No eiväthän ne hyvin kohdelleet, kuten nyt tiedämme. Eikä tiedetty, miten nuorisotyön käy. Sailas^{ix} oli omassa paperissaan esittänyt, että nuorisotyön valtakunnallinen rahoitus lopetetaan ja kunnat tekevät nuorisotyötä siinä laajuudessa kuin järkeväksi näkevät. Kunnissa oli aloitettu ensin vapaakuntakokeilu, sittemmin hallinnonuudistus. Se vapautti kunnat valtakunnallisesta sääntelystä. Valtionosuuksien korvamerkkauksesta luovuttiin ja kuntien päätösvaltaa lisättiin. Opetusministeriö lopetti nuorisotyön kuntien valtionosuuksien käytön seurannan. Hyvä uudistus, mutta se tehtiin taloudellisesti huonoon aikaan, mikä johti isoihin leikkauksiin kunnallisessa nuorisotyössä.

Voi olla hieman kärjistetty kuvaus, mutta tuota uhkakuvaa vasten läksimme laatimaan pelastussuunnitelmaa. Sen ydin oli toimialan profilointi nuorten elinolojen kehittäjänä, haluttiin pois vain nuorten vapaa-aikaan keskittyvästä kapeasta kehiksestä. Kuinka tietoinen tuollainen pelastussuunnitelma oli, sitä en osaa sanoa. Se kuitenkin tuotti Nuostran – Likustra oli hieman aiemmin tehty liikuntapuolella – konsernistrategian, Nuorisobarometrin, määrämuotoisen valtion budjetin nuorisovaikutusten arvioinnin ja Säätytalolla järjestetyn "Jälkiuuni"-tapahtuman, jossa arvioitiin budjetin vaikutuksia nuorten kannalta, sukupolvien välisen tulonjaon oikeudenmukaisuutta selvittäneen hankkeen. Ja kyllä Syväsalmen Harrin tuki oli merkittävä. Kokonaisuuteen liittyi myös ajatus nuorten kannustamisesta demokraattiseen osallistumiseen. Nuorisovaalit syntyivät sittemmin ja nykyään nuorisovaltuustoina tunnettu systeemi.

Kareinen sijoittaa Nuorisobarometrin selonteossaan 1990-laman vaikutuksiin kuten Tolonenkin. Kareinen katselee tapahtumia toimialan toimijan kaltaisesti, sen sisältä. Hän sijoittaa niihin "Nuostran" ja "konsernistrategian". Niillä on termeinä perheyhtäläisyys silloisiin valtionhallinnon ohjausjärjestelmien sorvaamisesta tuttuihin termeihin, jollaisia ovat strategiat, konsernit, tiedolla johtamiset, resurssien joustavuudet ja muu yritysjohtamisesta peräisin oleva termistö. Ne olivat uuskielisesti soivaa hallintoretoriikkaa, jonka lama kutsui esiin. Nuostra ja konserni näyttävät olevan Kareiselle pinta, johon pienen nuorisotoimialan huolet upotetaan. Konsernipuheen voi tässä yhteydessä käsittää argumentiksi monialayhteistyön puolesta ja siis sen perusteluksi. Eristynyt toiminta oman sektorin eri taskuissa vaati avautumista yhteistyöverkostoihin. Pieni toimiala ei olisi pysynyt hengissä laman virittämien säästöjen, Sailaksen listojen ja kuntauudistusten jaloissa ilman skarppaamista. Kareisen selonteko on myös kertomus pelastussuunnitelmasta ja nuorisovaltuustojen ydintoimintojen stilisoinnista, siirtymästä nuorten vapaa-ajasta nuorten elinolojen kehittämiseen. Siirtymää varten tarvittiin nuoria koskevaa tietoperustaa, ja Nuorisobarometri käynnistettiin sen yhdeksi keskeiseksi elementiksi. Kertomuksesta voi päätellä myös tietyn nuorisotyön eetoksen vallinneen: nuorisohallinnon toimijoilla oli nuorisotyötä koskeva näky.

Karaisen ja Tolosen kertomukset resonoivat. Molempien mainitsema, vastikään menehtynyt Harri Syväsalmi oli toimialan sopeutumisen takuumies ja Nuorisobarometrin eräänlainen kättilö. Tolosen kuvaus on ytimekäs käytännön tarina henkilötoimijoineen siitä, miten Nuorisobarometri käynnistettiin, kun taas Kareinen maalaa nuorisohallinnon ja laman antaman kontekstin samalle

asialle. Tämä on kiinnostava detaljiero: kun Tolonen iloitsee ensimmäisen Nuorisobarometrin tulosten viestittävästä maltillisesta nuorisokuvasta (ja pullamössösukupolvileiman kumoamisesta), Kareinen viittaa laman virittämien säästöjen kohdelleen nuoria kaltoin. Yhteenvetona voi kuitenkin todeta kummankin informantin katsovan, että 1990-luvun alun lama tuotti omalla tavallaan Nuorisobarometrin.

Kolmas informantti, Olli Saarela^x, oli keskeinen hahmo Nuorisobarometrin käynnistämässä silloisena opetusministeriön nuorisoyksikön päällikkönä. Hän mainitsee selonteossaan pääministeri Esko Ahon ja valtiosihteeri Timo Relanderin kysyneen häneltä, ovatko ”nuorisoviranomaiset”^{xi} selvillä nuorten maailmasta. Saarelan sanoin ”käynnistyi kehityskulku, Nuostra ja konsernistrategia”. Ne olivat Saarelan mukaan päästä valtion budjettikirjaan. Esitys kuitenkin katosi budjetin ensimmäisestä versiosta. ”Koskaan ei poistajaa tunnistettu, hyviä arvauksia oli”, Saarela kuvaa. Nuorisobarometri oli aikansa tuote, ja Tolosen lailla myös Saarela mainitsee silloisten nuorisotutkijoiden ”nureksineen” sitä, kuten ”myös eräiden isojen nuorisojohtajien”. Kysymyksen Nuorisobarometrin siirtämisestä 2000-luvun alussa Nuorisotutkimusverkoston (1999–2024) hoidettavaksi Saarela muotoilee hieman kryptisesti: ”Se [Nuorisobarometri, toim. huom.] oli vaarassa jäädä muun viestinnän sekaan. Kuka sen siirsi henkisesti verkostolle, on sinun tietoa. Itse olin sitä mieltä, että parhaat voimat tulee rekrytoida, ja nythän se on yksi johtava nuorisoasiakirja, jota luetaan ja on aiheena pääkirjoituksia myöten.” Kuvauksesta on ehkä havaittavissa myös tämän esseen toisen kirjoittajan (Hoikkala) tuolloin luotsaaman tutkimusyhteisön aktiivisuus. Saarelan yhteenveto on tiivis, ja se törmäyttää eilisen ja nykypäivän: ”Summa summarum, baro on Erik Häggmanin^{xii} sanoin kultaisen nuorisopolitiikan ajan lapsi. Se syntyi ylhäältä ja löysi paikkansa tietoperustaisessa politiikassa. Mutta voi tätä murhetta: nykymeno voi pyyhkäistä tietoperusteet käytännöistä pois.”

”Kultaisen nuorisopolitiikan aika” on kiinnostavasti hehkuttava luonnehdinta. Hyvinvoinnin tutkijat (Julkunen 2017, 42–43) ovat puhuneet hyvinvointivaltion ”kulta-ajasta”, mutta muistavat aina liittää lainausmerkit määritteeseen. Tämä johtuu siitä, että kyseinen ”kulta-aika” oli myös ristiriitojen ja tyytymättömyyden aikaa (Kettunen 2006)^{xiii}. Saarela mainitsee kertomuksessaan myös nuorisopolitiikan (ml. Nuorisobarometrin) säädöserustan ja viittaa vuoden 2006 tuolloin uuteen nuorisolakiin ja sen viidenteen pykälään. Siinä säädettiin myös valtion nuorisoasiain neuvottelukunnasta, jonka yhdeksi tehtäväksi muotoiltiin tuottaa ”ajankohtaista tietoa nuorista ja heidän elinoloistaan” (Nuorisolaki 2006/72). Saarela nostaa esiin myös joka neljäs vuosi laadittavan nuorisopolitiikan ”kehittämisohjelman”, jonka valtioneuvosto hyväksyy. Se synnytti hänen mukaansa ”nuorisopolitiikan vyöryn”. Kehittämisohjelman pyrkimys oli siirtää hyvinvointipolitiikan sektorijattelu monialayhteistyön käytännöllisiksi otteiksi. Saarelan kertomus sisältää myös kehittämislain kyseenalaistajan ja antagonistin. Sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikkö pani kampoihin, mutta puolustusministeriö lähti mukaan, mikä oli ratkaiseva tuki ensimmäisen kehittämishojelman laatimiselle. Kaikki ministeriöt olivat lopulta mukana. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämishojelmia laadittiin kaksi, vuosille 2007–2011 ja 2012–2015. Ne muuntuivat

valtakunnallisiksi nuorisotyön ja-politiikan ohjelmiksi (VANUPO) vuosille 2017–2019, 2020–2023 ja 2024–2027.

Nuorisobarometrin kehys oli silloinen opetusministeriön nuorisoyksikön hallinnoima nuorisopolitiikka. 80 vuotta sitten perustettu valtion nuorisoneuvosto, parlamentaarinen muodostelma, joka kulki välillä nimellä valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, on osa nuorisopolitiikan institutionaalista kalustoa. Tolonen, Kareinen ja Saarela korostavat kaikki selonteissaan nuorisopolitiikan elinolojen näkökulmaa. Kareisen selonteon mukaan elinolot-näkökulma liittyy 1990-luvun laman virittämään murrokseen. Oliko kyse myös nuorisopolitiikan nuorisokuvan murroksesta, joka suuntasi nuorisokentän toimijoita hahmottamaan ja rakentamaan nuorten kasvuyhteisöjä positiivisen nuorisokuvan siivittämänä? Otaksumme, että tapahtumassa oli siirtymä ongelmakuvasta nuorilähtöisempiin, enemmän tai vähemmän ammatillisiin pedagogisiin käsikirjoituksiin (Cederlöf 1998, 32, 45–49).

Tähänastinen tiivis kuvaus Nuorisobarometrin synnystä on ymmärrettävissä sitä isomman raamin, pohjoismaisen hyvinvointimallin, yhteydessä. Suomalainen nuorisopolitiikka voidaan nähdä perustellusti pohjoismaisen universalistisen yhteiskuntapolitiikan omalakisena ja ehkä kummallisenakin versiona. Nuorisobarometri 1994 käynnisti käytäntöä, jonka oli määrä tuottaa tietoperusta päätöksenteolle ja nuorisoalan toimijoille. 30 vuotta myöhemmin voi aprikoida, miten yleinen yhteiskuntapolitiinen raami (regiimi) asettuu tänään. Onko regiimi sama vai onko se muuttunut – ja miten? Koukkaamme pohtimaan tätä kysymystä 90-luvun laman kautta.

1990-luvun alun lama oli portti murroksiin

Nuorisobarometrin käynnistysvuosi 1994 oli eräänlainen saranavuosi. 1990-luvun alun lama oli lyönyt Suomen kanveesiin. Sekä julkinen että yksityinen kulutus ja investoinnit vähenivät laman seurauksena. Yritysten konkurssien määrä nousi voimakkaasti, neuvostokauppa romahti ja pankit joutuivat velkakriisiin; oli luottotappiokierre, riskialttiita rakennushankkeita ja yritysten maksuvalmiusvaikeuksia. Melkein kaikki Suomen keskeiset liikepankit ajautuivat yrityssaneeraukseen tai konkurssiin. Punapäät romahti. Työttömyys oli vuosina 1992–1997 yli 12 prosenttia työvoimasta. Vuosi 1994 oli pahin: 17 prosenttia työvoimasta oli työttömänä, rakennusalalla jopa 37 prosenttia (Hannikainen 2010, 69). Työttömyys iski nuoriin aikuisiakin kovemmin. Työttömänä 18–24-vuotiaasta työvoimasta oli 15,8 prosenttia vuonna 1991, 27,5 prosenttia vuonna 1992, 36,1 prosenttia vuonna 1993, 35,5 prosenttia vuonna 1994, 34,8 prosenttia vuonna 1995, 30,6 prosenttia vuonna 1996, 24,7 prosenttia vuonna 1997 ja 21,7 prosenttia vuonna 1998.^{xiv} Valtiontalouden budjettivaje kasvoi, ja vajeen paikkaamiseksi leikattiin sosiaali- ja terveystalouden kuluja ennennäkemättömällä tavalla (VTV n. d.). Suomen luottoluokitus aleni (Kiander 2001).

Lama, sen poliittinen taloustiede ja lamasta tokenemisen toimenpiteet merkitsivät murrosta, yhteiskuntapoliittista käännettä. Jos joskus oli ollut hyvinvointivaltion kultakausi, se päättyi yhtäkkiä. Raija Julkunen (2001a) on kirjoittanut hyvinvointivaltion suunnanmuutoksesta. 1990-luvun laman suurtyöttömyys taittui, mutta pääministeri Kalevi Sorsan ”on lottovoitto syntyä Suomeen”-hyvinvointivaltion tästyöttömyyden moodiin ei ole sittemmin palattu koskaan. Suurten ikäluokkien huonosti koulutetuista miehistä muodostui pitkäaikaistyöttömien iso ydinryhmä (Vähätalo 1996, 1998). Tämän joukon työstä sivuun työnnetyt yksilöt eivät löytäneet paikkaansa teknologisoituvan työyhteiskunnan uudesta työjärjestelmästä. Laman aikana Suomesta katosi 454 501 työpaikkaa. Vuonna 1990, juuri ennen lamaa, Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston mukaan työpaikkojen määrä oli 2 332 282, ja pohjakosketuksen vuonna 1993 määrä oli puolestaan 1 877 721. Tokeneminen oli sikäli ripeää, että vuonna 1999 työpaikkojen määrä oli lisääntynyt 296 165:llä vuodesta 1993 (Tilastokeskus 2023)^{xv}.

Jaakko Kianderin (2001, 51, 131–134)^{xvi} mukaan lamaa hoidettiin kahdella tavalla väärällä talouspolitiikalla. Ensinnäkin vahvan markan politiikkaa jatkettiin liian pitkään, ja reaalikorot nousivat liian korkeiksi. Toinen virhe Kianderin mukaan oli se, että työttömyyden annettiin kasvaa liian suureksi vuosina 1991–1993. Suomeen kehkeytyi Kianderin (mt., 79–81) tutkimusryhmän mukaan kolmivaiheinen lama. Siinä taloudellista lamaa seurasi työmarkkinoiden lama ja sen jälkeen sosiaalipoliittinen lama.^{xvii}

1990-luvun alun leikkaukset jäivät pysyviksi, mikä ilmensi Julkusen (2001a) mukaan sosiaalipoliittisen doktriinin muutosta ja hyvinvointivaltion karsimista 1990-luvun Suomessa. Julkunen (2001b) puhuu toisaalla suomalaisesta paradokseista. Se tarkoittaa sellaista 1990-luvun säästöjen toteutumaa, jossa tuskin yksikään sosiaalipoliittikan osa-alue jäi koskematta. Leikkaukset olivat tuskallisia, mutta siitä

huolimatta hyvinvointivaltion institutionaaliset rakenteet säilyivät koskemattomina. Näin kuvaa siis Julkunen (mt., 370). Kovasti leikattiin, mutta rakenne säilyi – kiintoisa paradoksi. Eetos lähti, luuranko jäi?

1990-luvun alun lama jätti eräänlaisen murrosten ja kriisien moodin päälle. Juho Saari (2013, 89–109) toteaa kolmen murroksen lävistäneen Suomen 1990-luvun alun ja 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolenvälin välisenä aikana. Hän venyttää jaksoaan kylläkin pidemmälle niin, että voimme sanoa näiden kolmen murroksen luonnehtivan myös Nuorisobarometrien 30-vuotista jänneväliä. Ensin oli 1990-luvun alun ”poikkeuksellisen syvä lama” ja sen sysimä rakennemuutos. Ne pakottivat organisaatiot ja kotitaloudet arvioimaan yhteiskunnan pelisääntöjä perustavalla tavalla uudelleen. Toiseksi tuli tietoyhteiskunnan ja uuden talouden läpimurron kasvava kiihtyminen 1990-luvun puolivälin jälkeen, mikä täydensi ensimmäisen murroksen. Se asetti taloudelliselle toiminnalle uusia reunaehtoja mutta avasi myös uusia mahdollisuuksia. Saari tarkoittanee tässä tietoteknologiaan soveltuviin perustuvia tuotantotaloudellisia mutta myös sosiokulttuurisia innovaatioita ja niiden tunkeutumista yhteiskunnan eri järjestelmiin (ml. ihmisten arjen mikrosysteemeihin), tai sitten vain Nokian merkitystä lamasta toipumisessa. Kolmas murros on vuodesta 2008 alkanut globaalin talouden taantuma, joka muutti jälleen pelisääntöjä. Tällöin tapahtuivat rahoitusmarkkinoiden romahdus ja finanssikriisi.

Hannu Tervo (2023, 305) on kirjoittanut keskittyvän aluekehityksen pitkästä linjasta Suomessa. Tervon mukaan ”keskittyminen kiihtyi selvästi sotien jälkeen 1950-luvulla. Toinen kiihdytysvaihe alkoi 1990-luvun syvän laman jälkeisessä nopeassa kasvussa – vain Helsingin seutu yhdessä viiden muun yliopistoseudun kanssa kasvoi – tasoittuakseen hieman 2000-luvulla.” Syvän laman jälkeinen nopea kasvu tarkoitti epäilemättä seutukuntia, joissa Nokian puhelintehtaat toimivat. Väestöryhmien eriarvoistuminen on kehkeytynyt aluekehityksen sisällä, mikä on oma kehityskulkunsa (Moisio & Sirviö 2012; Rajavuori 2022). On erilaisia polarisaatioita (Leino 2022). Laman jälkeen kasaantuneesta vauraudesta huolimatta voimme päätellä, että hyvinvointivaltion tasaavat mekanismit eivät enää toimi entisin tavoin. Raija Julkunen (2017, 11) mukaan hyvinvointivaltiolla onkin tapahtunut kohtalokkaita muutoksia.^{xviii}

EU on jäänyt tähän mennessä mainitsematta. Näemme Suomen EU-jäsenyyden kuuluvan edellä mainituista Saaren (2013) hahmottelemista kolmesta murroksesta ensimmäiseen, mutta se on luonteeltaan samalla kattava ja kulkee läpi kaikkien murrosten. Se jopa toimii katalyyttinä kolmannessa murroksessa eli siinä, miten yhteiskuntapoliittiset ratkaisut lutviutuvat finanssikriisin jälkeen. Tämä tarkoittaa erityisesti euroalueen talouskurilinjaa.

Lisäksi on mainittava, että lokakuussa 2018 huoli ilmaston kuumenemisestä kasvoi merkittävästi ympäri maailman. Ehkä näiden teemojen tiedostamisen ja jonkinlaisen kriisitietoisuuden kasvu on itsessään lisämurros aiempien lisäksi. Kriisitietoisuutta vauhdittavat ainakin joissain piireissä kärjistyneet sääilmiöt, äärimmäiset kuumat ja kylmät lämpötilat, tulvat, kuivuus, myrskyt ja hurrikaanit, metsäpalot, lajikato, mikromuovit, metsähakkuut, metaani- ja hiilidioksidipäästöt,

hiukkaspäästöt – ja muut planetaarisen kriisin ilmentymät. Mediatyhteiskuntien tarkkailijat tapaavat puhua Greta Thunberg-ilmiöstä, mutta on silkkää piittaamattomuutta olla huomaamatta planetaarista kriisiä taustalla. *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021* (Kiilakoski 2022) osoittaa nuorten suuren enemmistön ilmastohuolen.

Kolmannen tasavallan Euroopan unioni ja uusi julkisjohtamisen malli

Mikä on Euroopan unionin erityislaatuinen luonne poliittisena yhteisönä? Risto Heiskalan ja kumppaneiden (2022) massiivinen tutkimus Euroopan unionista ja EU-integraatiosta argumentoi monin tavoin ja laajasti dokumentoiden, että ”EU puhuu talouden kieltä ja sen poliittisuus ilmenee markkinoiden luomisessa ja niiden laajenemisen edistämässä” (mt., 17, 345–404).

Perustamissopimukset muotoilivat ja istuttivat aikoinaan Heiskalan ja kollegoiden (mt., 30) mukaan unionin yhteistoiminnan ytimeen jännitteen, jossa pyrkimykset edistää markkinoita ja tukea tasavallan toteutumista julkisen vallan toimin ovat olleet vastakkain. Sanotussa lymyää EU:n kehittävä ristiriita – jos haluaa muotoilla asian myönteisesti.

Heiskala ja kollegat (2022) hyödyntävät Pertti Alasuutarin (1996) Suomen tasavaltajaottelua, vuosiluvut tosin hieman eroavat. ”Ensimmäisellä tasavallalla” tarkoitetaan Suomen itsenäistymisestä ja sisällissodasta vuosina 1917–1918 alkanutta valkoisen Suomen jaksoa, joka vaihtuu välirauhasta vuodesta 1944 alkaneeksi toiseksi tasavallaksi. (Esseemme alussa mainittu, nykyään valtion nuorisoneuvostona tunnettu elin siis perustettiin toisen tasavallan alkupisteen aikoihin.) Alasuutarin mukaan ”toinen tasavalta” jakautui kolmeen kauteen: sodanjälkeiseen yhteisvastuuseen, 1960-luvulla alkaneeseen suunnittelu-yhteiskuntaan ja 1980-luvulla alkaneeseen kilpailutalouteen. Suunnittelu-yhteiskunta synnytti keskeiset instituutiot, kuten yhtenäiskoulujärjestelmän ja valtiojohtoisen hyvinvointivaltion. 1990-luvun lama merkitsi valtiojohtoisen hyvinvointivaltion uudelleenjärjestelyä. Alasuutarin (1996) toisen tasavallan määritelmä päättyi 1990-luvun puoliväliin. Hänen kirjansa otsikossa *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994* mainitaan nimenomaan 1994 jälkimmäisenä vuosilukuna, toisen tasavallan päättymisvuotena. Vaikka peruskoulu ja hyvinvointivaltion instituutiot ovat tuosta ajasta säilyneet, niiden toimintaehdot ovat muuttuneet merkittävästi.

Heiskala ja kollegat (2022) jaksottelevat kolmannen tasavallan alkamaan vuoden 1995 alusta, tarkasti. Euroopan unionin sopimuksen astuessa voimaan Suomi siirtyi kolmanteen tasavaltaan. Syntyi uusi poliittishallinnollinen valtarakenne, Eurooppa-politiikan kenttä. Se avautui ”Suomen toisen tasavallan ulko- ja sisäpolitiikan väliin” EU-jäsenyyden myötä (mt., 103, 373). Suomen ulkoinen asema muuttui. Uutta kenttää nousi hallitsemaan kolmannen tasavallan eurooppalainen valtioaateli (mt., 86–144) – hienon kalskahtavasti ja sosiologista mielikuvitusta kutkuttelevasti nimetty kategoria, jonka lähde on Bourdieu (1996). Suomen hallitsemistapa muuttui, jopa dramaattisesti (Heiskala ym. 2022, 103). Suomi liittyi Euroopan talous- ja rahaliittoon (EMU) 1.1.1999, ja valuuttana markka vaihtui euroon 1.1. 2002 alkaen.

Euroopan unionin jäsenyys merkitsi isoa yhteiskuntapoliittista muutosta, ja ratkaisu liittyä unioniin kehysti siitä lähtien politiikan tekemisen ja hallitsemisen tapaa. Se, mistä aiemmin oli puhuttu

itsenäisen valtion omana hyvinvointipolitiikkana, sai uudet raamit. Väittäisimme, että myös sisältö muuntui. Vanha ei tietenkään tuhoutunut, vaan taipui. Kansalliset tärkeysjärjestykset sekä tavat toimia ja hallita sopeutettiin uuteen menoon. Prosessi valtio-organisaation ”kehittämiseksi” oli alkanut jo Harri Holkerin hallituksen (30.4.1987–26.4.1991) toimin 1980-luvulla. Ville Yliaskan (2014) väitöskirjan dokumentaatioiden mukaan liikkeellä oltiin vieläkin aiemmin, jo 1970-luvulla öljykriisiä seuranneen laman aikana. Yksityiseltä sektorilta poimitut johtamisopit saivat silloin jalansijaa hallinnon kehittämisessä. Suomalaista hyvinvointivaltiota lähdettiin viemään Yliaskan muotoiluun valmentajavaltion^{xix} suuntaan jo paljon ennen EU-jäsenyyttä, mutta EU-ratkaisun myötä uusi julkisjohtamisen malli (tai oppi) eli NPM (*New Public Management*)^{xx} muodostui hallitsemistavan normiksi, jota se on ollut 1980-luvulta lähtien kaikissa OECD-maissa (Heiskala ym. 2022, 100).

Suomessa valtionhallintoa on supistettu – hallintojargonin omin sanoin – tehokkaasti. Kun valtiosektorilla palkansaajia oli ennen 1990-luvun alun lamaa 213 000, vuonna 2000 vastaava lukumäärä oli 128 000 ja vuonna 2019 puolestaan 76 000 (Heiskala ym. 2022, 101).^{xxi} Koko julkisen sektorin osalta vastaavien ajankohtien lukumäärät olivat 647 000 vuonna 1990, 544 000 vuonna 2000 ja 498 000 vuonna 2019 (mt.). Valtion tuottavuusohjelma (VTV 2010a) osui tähän ajanjaksoon.

Valtionhallinnon supistaminen on ollut osa tuottavuutta, tehokkuutta ja kilpailua korostavaa puheavaruutta (Alasuutari 2004). Tässä puheessa markkinamalli on tehokkuuden metafora. NPM-oppien mukaisesti julkisen sektorin yksiköjä ruvettiin johtamaan voimallisesti kuin menestystoiveisia yrityksiä, mikä on tarkoittanut erilaisten yritysperustaisten käytäntöjen sovittamista ei-yritysmäisiin konteksteihin. Tällaisia käytänteitä ovat esimerkiksi erilaiset managerismit, strategiat, kilpailukyvyt, kilpailuttamiset, tavoitteellisuudet, vaikuttavuudet ja niitä koskevat mittarit, palvelutuotannot ja niiden tarkkuuttamiset, kustannustehokkuudet, tulostuotot ja loputtomat raportoinnit, projektilogiikat sekä konsulttikielet ja hankeretoriikat, joissa kansalaiselle annetaan asiakkaan status. Löydämme tämän esseen alussa esitellystä 1990-luvun nuorisotoimialan omaksumasta konserniajattelusta ainakin retorisen yhtäläisyyden uuden julkisjohtamisen mallin joihinkin asettamuksiin. Pienen toimialan hallinto sopeutui muuttuvien olosuhteiden hallinnan trendeihin, näin tulkitsemme.

Kilpailullisuuden periaatteet eivät kuitenkaan vyöryneet nuorisotyön kentille, vaikka yrittäjyys alkoi nousta ihannekansalaisen tärkeäksi ainesosaksi koulutuspolitiikan ihmiskuvissa. Yrittäjyydestä tuli metafora myös kansalaisen ja valtion väliselle suhteelle. Henkilöbrändäys kuuluu myös tähän pakettiin. Yrittäjä voidaan nähdä tässä mielessä markkinoistuneen yhteiskunnan ihannetoimijana (Koskinen & Saarinen 2014, 144). Risto Heiskala ja Anu Kantola (2010) ovat kirjoittaneet kilpailukyky-yhteiskunnasta. Kilpailukyky-yhteiskunta on yhteiskunta, jossa kilpailukykyä korostetaan kaikilla elämäntilanteilla, niin julkisella kuin yksityiselläkin puolella. Kilpailukykyä tulee kaiken viittauspiste, hyvän elämän mittari ja poliittisen retoriikan keskeisosa. Se on ollut monien viime vuosikymmenten hallitusten talouspolitiikan ydintä, ja esimerkkinä voi nimetä vaikkapa Juha Sipilän hallituksen kesällä 2015 luotsaaman kiky-sopimuksen. Suomen kehkeytyminen kilpailukyky-yhteiskunnaksi avautuu

poliittisen näyttämön tapahtumista ja ajankohdan päivänpolitiikasta perinteineen. Olennaista on myös laajempi konteksti: globaalin järjestelmän uudelleenrakentuminen sekä sen ideologiset virtaukset ja sääntelyä purkavat talouspoliittiset käytännöt. Tällaisia ovat pääoman vapaata liikettä edistävät markkinafundamentalistit ja finanssikapitalismin vapaakauppadoktriinit (Laurila & Koskinen 2023).

EU:n nuorisopolitiikan prioriteetteja ovat olleet nuorten aktiivinen kansalaisuus, demokraattinen osallistuminen, sosiaalinen osallisuus sekä työllisyys ja yrittäjyys. EU on lanseerannut monia ohjelmia näiden teemojen ympärille, ja niiden tavoitteena on ollut sujuvoittaa nuorten siirtymiä työmarkkinoille. Ohjelmien raamina on ollut aktiivinen työvoimapolitiikka. Tällaiset sopeuttavan nuorisopolitiikan (Paakkunainen & Mykkänen 2021) hankekonseptit hahmottavat nuorten työllistettävyyden yksilön dilemmana, eivät yhteiskunnallisrakenteellisina epävarmuuksina, jotka vaatisivat myös systeemisiä, yhteiskuntapoliittisia toimia pelkkien henkilöön suunnattujen ratkaisujen sijaan (Hoikkala 2019).

Oliko rajua – entä kävi miten hyvinvointivaltion?

Myöhään mutta rajusti tapahtunut elinkeinorakenteen muutos Suomessa 1960- ja 1970-luvuilla pientalovaltaisesta maatalousyhteiskunnasta kaupunkimaiseksi palveluyhteiskunnaksi rinnastuu jollain tavoin 1990-luvun alun murrokseen. Suomen tunnisti edelleenkin pohjoismaisen mallin maaksi. Heiskala ja kollegat (2022, 100–101) näkevät kuitenkin tässä ajassa rajun reformin, jossa byrokraattiseksi ja hallinnoltaan siiloutuneeksi, tuhlailevaksi ja tehottomaksi nähtyä valtiota (siis pohjoismaista regiimiä) ruvettiin johtamaan liikekonsernin tavoin. Julkunen (2017, 13) kirjoittaa muutosaaltojen poikkeuksellisen kovista sekvensseistä. Hän toteaa, että missään muualla ei ollut Suomen kaltaisia tapahtumakulkuja rahamarkkinoiden vapauttamisen, eurooppalaisen rahapolitiikan ja euron omaksumisen, julkisen sektorin reformin, laman, työmarkkinoiden joustavoittamisen ja sosiaalipolitiikan reformin ketjujen suhteen – ei edes Uuden-Seelannin ja Ruotsin kohdalla, joissa oli paljon samaa Suomeen verrattuna.

On tutkijapuheenvuoroja, joissa tämä muutos on nähty pohjoismaisen mallin ja suomalaisen hyvinvointivaltion kannalta, jos ei aivan loppuna (Kujala & Danielsbacka 2015), niin kuitenkin hukassa olevana tai kaoottisesti uutta etsivänä vaiheena (Eräsaari 2011). Muutos on nähty myös pysyvänä kriisinä mallin oltua 1990-luvusta lähtien jatkuvien sopeutusten ja reformointien kohteena siten, miten kulloisetkin hallitukset Suomessa ovat ohjelmissaan ja niiden toteutuksissa muotoilleet sitä ajankohtaispolitiikan suhdanteitten mukaan (esim. Hänninen & Saikkonen 2017).

Yksi huomionarvoinen muutos on ollut myös hyvinvointivaltiokäsitteen karkottaminen Suomen hallitusohjelmista. Matilda Hellman, Marjukka Monni ja Anna Alanko (2017) raportoivat tutkimuksessaan, että hallitusohjelmat voidaan jakaa kolmeen eri aikakausiryhmään. Niissä kussakin hyvinvointivaltio ja hallituksen suhtautuminen siihen on ilmaistu eri tavoin. Vuosien 1950 ja 1970 välillä hyvinvointivaltiota ”rakennettiin”, ja 1980- ja 1990-luvuilla mallia ”kehitettiin ja vahvistettiin”. 2000- ja 2010-luvuilla hallitusohjelmissa kuitenkin puhuttiin aiempaa harvemmin pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin keskeisistä periaatteista, kuten universalismista ja tasa-arvosta. Hellmanin, Monnin ja Alankon (mt.) mukaan kolme ohjelmaa erottuu joukosta. Ensimmäinen näistä on Paavo Lipposen kakkoshallituksen ohjelma (1999), jossa on vahvaa hyvinvointipoliittista eetosta. Toinen on Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma (2011), jossa hyvinvointi-instituutiot mainitaan osana yksityiskohtaista suunnitelmaa. Kolmas on Juha Sipilän hallituksen ohjelma (2015), joka eroaa suuresti muista hallitusohjelmista puhuttelun ja muotonsa puolesta. Siitä myös puuttuu hyvinvointipolitiikka sanan pohjoismaisessa merkityksessä.

Hyvinvointivaltio palasi Antti Rinteen hallituksen ohjelmaan (2019), joka siirtyi sellaisenaan Sanna Marinin hallituksen ohjelmaksi. Sen sijaan Petteri Orpon ja Riikka Purran hallituksen (Valtioneuvosto 2023) ohjelmassa ei ole pohjoismaista mallia, ei hyvinvointivaltiota, ei sitä koskevaa klassista eetosta tai retoriikkaa, eikä siis universalismia. Tasa-arvo ohjelmassa sentään on, mikä on kiinnostavaa ja tietysti eriarvoisuusproblematiikan kannalta tärkeää. Hyvinvointi mainitaan 257 kertaa ja

hyvinvointiyhteiskunta kuusi kertaa, mutta hyvinvointipalveluja ei kertaakaan. Hellmanin, Monnin ja Alangon (2017) tutkimuksen luokitteluissa Orpon ja Purran hallituksen hallitusohjelma sijoittuisi lähimmäksi Sipilän hallituksen ohjelmaa. Kummassakin on pyrkyä yhteiskuntasopimuksen uudelleenmuotoiluun sekä paternalistiseen, työnantajavaltaiseen työmarkkinoiden sääntelyyn.

Kriisien ketjun lähde

Toinen tämän esseen kirjoittajista, se vanhempi, on elänyt sellaisen ajatustottumuksen pauloissa, että vuoden 2008 finanssikriisi on merkinnyt saranavaihetta myös tämän esseen kattamalla suomalaisen yhteiskuntapolitiikan tarkastelujaksolla, siis 30 vuoden jaksolla ensimmäisestä Nuorisobarometrasta. Finanssikriisi, rahoitusmarkkinoiden romahdus, oli globaali suonenisku, mutta se ei kuitenkaan pannut itseään kiihdyttävää kapitalismia polvilleen. Se kuitenkin toimi ainakin joissain yhteyksissä muistutuksena myös markkinafundamentalisteille siitä, että finanssialan ja pankkisektorin sääntely on järkevää talouspolitiikkaa. Jopa Suomen Pankin ekspertit ovat asiasta samaa mieltä (Asplund & Vauhkonen 2024)^{xxii}.

Viivymme vielä hetken verran vielä kriisien äärellä tukeutuen Raija Julkusen (2017) edellä jo monesti mainittuun aihepiiriä avaavaan teokseen. Julkunen (2017, 55) hyödyntää Wolfgang Streeckin (2015) finanssikriisiä koskevaa näkemystä, jonka mukaan vuoden 2008 finanssikriisi oli vain uusin lenkki pitkässä ketjussa. Sitä oli onnistuttu lykkäämään velkapyramidia rakentamalla – inflaatiolla, valtionlainoilla, yksityisten lainamarkkinoiden laajentamisella ja keskuspankkirahoituksella – vuoteen 2008 saakka. Julkunen (2017) toteaa, että 2010-luvulla ”rikkaiden demokraattisten yhteiskuntien kapitalismi” on ollut kolminkertaisessa kriisissä. Niitä ovat olleet pankkikriisi, julkisen talouden kriisi ja reaalityalouden kriisi.

Euroopassa on ollut päällekkäin ja lomittain ilmastokriisi, finanssikriisi, talouskriisi, eurokriisi, valtioiden rahoituskriisi, työllisyyskriisi sekä sosiaalinen ja humanitaarinen kriisi ainakin EU:n talouskurin kouriin joutuneissa velkamaissa. Vuonna 2015 listan jatkoksi syntyi Eurooppaa mullistava ja muuttava pakolaiskriisi. Julkunen (2017) ja Streeckin (2015) mukaan kriisien ketjun ja ristiaallokon generatiivinen lähde on keynesiläisyyden hylännyt uusklassinen talousoppi sekä maailmaa viisi viime vuosikymmentä hallinnut talouspoliittinen doktriini moninaisine käytäntösovelluksineen.^{xxiii} Opin kytkös uusiin talouspolitiikkoihin liittyy toisen maailmansodan jälkeisen sidosten purkautumiseen.

Yksi näistä sidoksista oli Bretton Woods-järjestelmä (1944–1971), joka pyrki ylläpitämään valuuttakurssien vakautta. Kuvioon ja systeemiin kuului myös vuonna 1945 perustettu Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF). Järjestelmän varantovaluutta oli Yhdysvaltain dollari, joka oli sidottu kultaan 35 dollarin unssihintaan. Muut valuutat määriteltiin dollariin perustuen. Usein sanotaan, että Bretton Woods-järjestelmä tuki valtion uudelleenjakavaa tehtävää ja sodanjälkeistä hyvinvointivaltion rakentamista. Julkunen (2017, 326) kirjoittaa, että tällaisissa puitteissa pienet avoimet kansantaloudet kehittivät vahvimmat hyvinvointivaltioiden talouksiensa ja kansalaistensa suojaksi. Hyvinvointipolitiikan tutkimuksessa puhutaan tästä vaiheesta usein hyvinvointivaltioiden kultakautena (Schustereder 2010), mutta kuten aiemmin oli puhe, Julkunen varoittaa monin viittein idealisoimasta ja mytologisoimasta tätä hyvinvointivaltioiden rakentamisen vaihetta.

Bretton Woods-järjestelmä hajosi vuonna 1971. Streeckin (2015, 41) mukaan pääoma – jota itse luonnehtisimme termillä kollektiiviaktori – pyrki irrottautumaan ja irrottautuikin yhteiskunnallisesta sääntelystä, johon se oli pakotettu vastoin tahtoaan vuoden 1945 jälkeen toisen maailmansodan jälkeisen jälleenrakennuksen vuoksi. Christian Marazzi (2006) on kuvannut, miten Yhdysvaltojen keskuspankin (FED) monetaristinen käänne 1970-luvulla määritteli uudelleen valtiollisen vallan toimintarajat. Se jätti Julkusen (2017, 54) mukaan pääomapiireille ”täydellisen toimintavapauden sekä sisäisiä että ulkoisia ’vihollisia’ vastaan”. Hyvinvointivaltion poliittinen uudelleenajattelu voidaan siis paikallistaa näin. Julkunen (mt., 318) puhuukin 1970-luvun kuviosta ”suurena katkoksesta” ja tarkoittaa samaa kuin Streeck, eli pääoman irrottautumista sodan jälkeisestä yhteiskunnallisesta sääntelystä ja hyvinvointivaltioprojektien ”kulta-ajasta”.

Katkoksesta käynnistyi dynamiikaltaan epäyhtenäinen hyvinvointivaltion uuden politiikan monivaiheinen aika. Julkunen (2017) viittaa brittiläisen sosiaalipolitiikan gurun, Peter Taylor-Goobyn (2008, 4), jaotteluun. Jaottelussa uuden politiikan ajan ensimmäinen vaihe oli katkosta seurannut hämmennys, epätietoisuus ja uusliberaalien ajatusten vyörytys. Sijaa sai sellainen monetarismi, jonka mukaan hyvinvointivaltio on haitallinen ja vahingollinen.^{xxiv} Toinen vaihe oli uusliberaalin hegemonian päättyminen. Tässä kohdin usko siihen, että hyvinvointivaltio voi saada aikaan hyvää taloudelle, ihmisille ja sosiaaliselle eheydelle – kunhan siitä vain muovataan uusi tuottava ja sosiaaliin investointeihin suuntautuva versio – oli syttynyt. Historiallisesti tämä ajankohta olisi osunut vuosiin ennen finanssikriisiä. Julkunen (2017, 318) lisää Taylor-Goobyn jaotteluun kolmannen vaiheen. Hän arvioi vuoden 2008 finanssi-, euro- ja talouskriisin tuottaneen kiistatta uuden periodin, eurooppalaisen talouskurin ja sosiaalipolitiikan ankaran ajan. Julkiset taloudet joutuivat kantamaan kriisin kustannuksia, minkä seurauksia julkinen velkaantuminen sekä hyvinvointikulutuksen ja investointien karsiminen olivat. Sosiaalisen investoinnin idea ei kantanut kriisin läpi, vaan talous- ja työkuri valtasivat alaa (Julkunen 2017, 318; Blyth 2017).

Rinnan julkisen vastuun rispaantumisen kanssa kulkee prosessi, jonka tuloksena hyvinvointipalvelut ovat yhä useammin aidosti julkisen sijaan pikemminkin julkisrahoitteisia. Julkunen (2017, 338) kysyykin, onko kyseessä hyvinvointivaltio, jos verotuksella tai muilla lakisääteisillä maksuilla kootut varat ohjataan yhtiöiden käyttöön, pääoman kiertokulkuun yhtiöitten voiton tuotannon materiaaliseksi pohjaksi.

Hyvinvointivaltio palasi Rinteen ja sittemmin Marinin hallituksen ohjelman retoriikkaan. Tuon hallituksen politiikka oli koronapandemian vuoksi erityisolojen politiikkaa, mutta voisimme silti nostaa siitä esille kaksi isoa uudistusta, joiden tietty alkuidea nousi perinteisen hyvinvointivaltion universalistisesta eetoksesta. Nämä ovat sote-uudistus ja oppivelvollisuuden laajentaminen. On ehkä vielä liian aikaista arvioida näiden onnistumista, mutta poliittisina tekoina ne molemmat rikkoivat talouspoliittisen eliitin, poliittisen julkisuuden ja laajemman asiantuntijakunnan puhetapoja, joissa elävät uusliberalismin versiot, joita ei kuitenkaan tunnusteta tai tunnisteta sellaisiksi.

Hyvinvointivaltio käsitteellisenä makuasiana

Olemme käyttäneet uuraasti Raija Julkusen (2017) perusteellista hyvinvoinnin politiikan tutkimukseen puretuvaa ja erityisesti hyvinvointivaltion ja regiimien käsiteavaruuksia kontekstoivaa teosta. Julkunen kirjoittaa kirkkaasti ja kaikesta. Ihan ei kuitenkaan käy selville, onko hyvinvointivaltio lopulta tolkullinen käsite. Ei näytä alan ihmisten tutkimuskentilläkään olevan juurikaan konsensusta käsitteestä eikä sen virittämistä empiirisen todellisuuden kuvauksista. Julkunen (mt., 71) toteaa selkeyttäneensä omaa tapaansa ajatella hyvinvointivaltiota seuraavalla esimerkillä: siinä missä arkiajattelu ja tutkimuskin voivat sanoa, että ”Suomesta rakennettiin hyvinvointivaltio”, sanoisi Julkunen itse, että ”Suomeen rakennettiin hyvinvointivaltio”. Hän ilmoittaa kirjansa teesiksi siitä, että hyvinvointivaltiot ovat lujasti ankkuroituneita ja pysyneet toistuvista kriiseistä huolimatta pinnalla. Samalla ne ovat olleet ja ovat edelleen alituisen reformoinnin kohteena, josta on kasautuvasti tutkimusta. Julkunen (mt., 359) kuitenkin myös huomauttaa, että hyvinvointijärjestelmien korjailu ja ajanmukaistaminen ovat välttämättömiä toimia.

Onko kaikki kriisipuhe hyvinvointivaltion tilasta ollut sitten liioittelua? Ehkä vähän tätä henkeä on aihepiirin toisen suuruurastajan, Juho Saaren, kontribuutioissa. Tarkoitamme tässä etupäässä teosta *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita* (Saari, Taipale & Kainulainen 2013). Hyvinvointivaltio on sitkeä yhteiskunnallinen ja yhteiskuntapoliittinen rakennelma ja käytäntö myös Saaren ja kumppaneiden katsannossa. Sen paremmin 1970-luvun lopun murros kuin 1990-luvun lamakaan eivät Saaren (2017, 483) mukaan kyseenalaistaneet hyvinvointivaltion peruseriaatteita. Saari ei epäile pamauttaa, että ”kaiken kaikkiaan Suomi on 2010-luvulla yksi maailman parhaista maista” (mt., 483).

Jos joku tavallinen dosentti tulisi ja sanoisi, että hyvinvointipalvelut ovat rapistuneet Suomessa hyvinvointivaltion reformoinnin yhteydessä niin, että eriarvoisuus on kasvanut, Saari penäisi evidenssiä, empiirisiä ja kvantitatiivisia tutkimusnäyttöjä asialle. Niitä hän on tuottanut myös itse. Esimerkiksi Saaren (2019) laatima raportti on eräänlainen Sipilän hallituksen eriarvoisuustyöryhmän (Valtioneuvoston kanslia 2018) jatkotyö. Se liittyi sosiaaliturvauudistuksen valmisteluun ja sen vaihtoehtojen kartoitukseen niin sanotussa TOIMI-hankeessa, jonka selvityshenkilö Saari oli. Raportin (Saari 2019) tuloksen voi ilmaista tiiviisti näin: Suomessa ei ole tapahtunut hyvinvointivaltion alasajoa, mutta omituinen polarisaatio näivettää yhteiskunnallista ilmapiiriä ja eriarvoistuminen on läsnä suomalaisessa yhteiskunnassa. Saari on myös selvästi pyrkinyt rakentamaan tutkimusarkkitehtuureja vaikuttavuudeltaan merkittävän suomalaisen (sosiaalipoliittisen) hyvinvointitutkimuksen aikaansaamiseksi. Sellaisen luomiseksi tarvitaan selkeitä käsitelmäärittelyjä ja tarpeeksi kriittistä massaa niiden taakse, siis tutkijoita tekemään tutkimusta edes jonkinlaisen yhteisen käsiteraamin puitteissa.

Saari yhdessä Taipaleen kanssa (2013, 29) tarjoaa selkeän, kaksiosaisen jaottelun hyvinvointivaltion määritelmäksi. Heidän erottelussaan todetaan, että hyvinvointivaltiota on pyritty määrittelemään

joko institutionaalista näkökulmasta tai sosiaalimenojen julkismeno-osuuden perusteella. Näistä näkökulmista voi valita toisen tai niitä voi yhdistellä.

Institutionaalisen näkökulman mukaan valtio on hyvinvointivaltio, kun siinä on lainsäädäntöön perustuvat, väestön kattavat riskiperustaiset sosiaaliturvajärjestelmät. Riskit tarkoittavat tässä lapsuuteen, vanhuuteen, työttömyyteen, sairauteen ja työtapaturmiin liittyviä riskejä.

Menoperustaisen määritelmän mukaan valtiosta taas tulee hyvinvointivaltio vasta, kun puolet julkisista menoista kohdennetaan sosiaaliturvaan (sen sijaan, että valtaosa menoista käytetään esimerkiksi yleishallintoon, puolustukseen eli asevoimiin sekä infrastruktuurikuluihin).

Menoperustaisen määritelmän mukaan useimmista länsimaista tuli hyvinvointivaltioita vasta 1990-luvun lopussa. Kirjoittajat tosin huomauttavat, että monet perinteiset, laajojen sosiaaliturvajärjestelmien maat olivat lähellä 50 prosentin rajaa jo vuonna 1980 (Saari & Taipale 2013, 30).

Tällaisesta kaksijakoisesta hyvinvointivaltion määrittelystä juontuu hieman epätavanomainen periodisointi ja historiakuvaus. Sen mukaan hyvinvointivaltio käsitteenä sijoittuu aikaisintaan 1960-luvulle, mutta kattavamman ja tiukemman määritelmän puitteissa aikaisintaan 1980-luvulle. Saari ja Taipale (2013) toteavat, että nuo ajoitukset soveltuvat ilman suurempia ongelmia myös Suomeen. He lisäävät: ”Kompromissina kypsän hyvinvointivaltion voi määritellä noin kolmenkymmenen vuoden ikäiseksi institutionaaliseksi rakenteeksi.” (Saari & Taipale 2013, 30.)

Miten tätä kommentoisi muulla tavoin kuin toteamalla, että menoperustainen hyvinvointivaltion määrittely on tutkimusekonomisesti kätevä ja tehokas? Se antaa selkeän kriteerin valtioiden luokitteluksi hyvinvointiregiimeiksi tai niiden ulkopuolelle jääviksi maiksi. Mutta mitä jos luokittelun sijaan (tai sen lisäksi) tehtävänä on miettiä substansseja, periaatteita, tarkoitusperiä, eetoksia ja julkisen vastuun käytänteitä? Otaksumme, että silloin joutuu tai pääsee helposti Julkusen (2017, 44) luonnehtimaan käsitettä koskevaan ajatusmaisemaan: ”Yli puoli vuosisataa hyvinvointivaltion käsitteen säännöllistä käyttöä, tutkimusta ja teoretisointia ei kuitenkaan ole poistanut käsitteen epäselvyyttä.”

Suomalainen pragmaattisuus

Millainen yhteiskuntapoliittinen regiimi on toiminut Nuorisobarometrin 30 vuoden taipaleen kehyyksenä? Suomalaista pohjoismaisen mallin sovellusta sopii kutsua eri regiimien hybridiksi. John Gelissen (2002, 140) on todennut Suomen olevan vaikeasti luokiteltava tapaus, jolla ei ole selkeää hyvinvointimallin profiilia. Missään ei näytä olevaa puhdasta hyvinvointivaltion mallia toiminnassa, ei edes historiassa. Koska tälle menolle ei ole nimeä, käytäkäämme politiikasta tuttua idiomia: suomalainen pragmaattisuus.

Suomessa on sovellettu yhteiskunta- ja talouspoliittisia ohjelmia, oppeja sekä malleja omien mentaliteettiemme mukaisesti siten, miten kulloinenkin eliitti on niitä tulkinnut. Edes silloin, kun hyvinvointivaltiollinen malli oli rakenteilla, täystyöllisyys ei ollut suomalaisen talouspolitiikan hyve samalla tavalla kuin se oli Ruotsissa. Suomessa ei ole ollut muiden Pohjoismaiden kaltaista vaurautta, siihen rakentuvia perinteitä eikä vaurauden luomia pitkiä historiallisia linjoja tai niiden pohjustamia politiikkakäytäntöjä ja keskustelukulttuureja. Lisäksi sanotaan, että täällä ei ole myöskään ollut suljettuja eliittejä, minkä vuoksi eliitteihin on helppo päästä (Heiskala ym. 2022).

Verraten köyhänä maana Suomi otti hyvinvointimallin käyttöönsä pohjoismaista viimeisenä. Se saatiin vesikattovaiheeseen samalla, kun sitä ruvettiin jo tehostamaan, tiivistämään ja stilisoimaan 1980-luvulla (Roos 1999).

Toisen tasavallan regiimit olivat selkeämmin valtiojohtoisia. Kolmas tasavalta ja hallitsemistapa EU-aikakaudella ovat tuoneet Suomen poliittiselle näyttämölle uuden, Eurooppa-politiikan ulottuvuuden. Eri mallien yhdistelystä ja konvergoinnista tuli unionisopimuksen myötä virkatyötä entistä laajemmille toimijajoukoille. Eri sektoreiden sääntely on EU-sääntelyä siten, miten EU:n direktiivit ja lainsäädäntö niitä ohjaavat, mutta niistä tehdään aina kansallisia tulkintoja.

Näyttää myös siltä, että uuden julkisjohtamisen mallit ovat päässeet eri käytäntösovelluksiinsa suomalaisen julkisen sektorin toimintoihin melko pidäkkeettömästi. Toteutumat ovat tietysti kirjavat, ja niiden kuvaaminen edellyttäisi paljon konkreettista sosiologista hallintotutkimusta, muun muassa erityisesti käytäntöetnografioita, joita ei ole juurikaan tehty. Nostamme tähän tämän määrällisesti niukan, mutta tärkeän genren kaksi esimerkkiä: Leena Eräsaaren (2002) analyysin rakennushallituksen yhtiöittämisestä ja Hanna Kuuselan (2024) autoetnografisesti soivan kokemustarinan Tampereen yliopiston tapauksesta, eli uuden yliopistolain mukaisesta, säätiöyliopiston demokratiavajetta ilmaisevasta ja autonomiansa liki hukkaavasta manageristisesta käytännöstä. Suomalaisessa keskustelussa yliopistosektorin uudistukset on yhdistetty yliopistopolitiikan uusliberalisoitumiseen (Lindberg 2013; Vanttaja 2010; Tervasmäki & Tomperi 2018). Näiden uudistusten seurauksena yliopistojen toimintaa ohjaavat nimenomaan uuden julkisjohtamisen mukaiset hallintomallit: tulosjohtaminen, arviointi- ja laatuohjelmat, tavoitteet

tuottavuuden lisäämisestä, palkkajärjestelmien rustaamiset, tehokkuutta hakevat johtamisopit ja henkilökohtaiseen suoriutumiseen perustuva palkkausjärjestelmä.

Suomessa lienee tällä haavaa menossa periodi, jossa tehdään ”julkisrahoitteisen pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin säästöversiota”. Olkoon tämä hypoteesi. Debatti jatkuu. Säilyvätkö regiimin rakenteet ja instituutiot? Vai onko ne jo yksityiskohdiltaan ja ehkä myös keskeisiltä periaatteiltaan ja eetoksiltaan stilisoitu tunnistamattomaksi mallin epäversioksi, jota kuitenkin joku tohtii nimittää pohjoismaisen mallin sovellukseksi?

Missä Nuorisobarometri on luurannut?

Voi kysyä, miten Nuorisobarometri sijoittuu esseessämme kuvattuun ristiriitaiseen kuvioon, yhteiskuntapolitiikan vuoksiin ja luoteisiin. Nuorisobarometri luotiin nuorisotoimialan oman pelastusoperaation osana, jossa hyödynnettiin laman pakkoraossa taktisesti uuden julkisjohtamisen retoriikkaa, mutta orientoituttiin myös tiettyihin verkostomaisen toiminnan käytäntöarkkitehtuureihin. Oli Nuostaa ja konsernia, mutta ne ovat kadonneet näyttämöiltä. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma muuntui Vanupoksi. Nuorisobarometri kuitenkin vakiintui, ehkä ei vähiten sen takia, että barometrin tulokset saivat julkisuutta ja kiinnostivat mediaa, kuten nuorisokysymysten käsittely ylipäätään murrosten aikana.

Valtion budjetin nuorisotyön momentti kasvoi lama-ajan viidestä prosentista veikkausvoittovarojen tuotonjakolain mukaisesti yhdeksään prosenttiin vuodesta 2001 lähtien. Nuorisotyön osuus on pysynyt 2020-luvulle samana, mutta Veikkauksen tuoton noustessa nuorisotyön saama tuki valtion budjetista kasvoi vastaavasti. Veikkauksen tuoton yksilöidyistä käyttötarkoituksista luovuttiin vuoden 2024 alusta lähtien.

Opetusministeriön, myöhemmin nimeltään opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM), nuorisoyksikkö (ja ministeriön organisaatiomuutosten määrittämät vaihtuvat nimikkeet) säätelivät edellä mainitun budjettikohdan käyttöä. Nuorisopolitiikan tietoperustaan luotiin 1990-luvun lopussa uusia toimintoja, ja Nuorisotutkimusseura ry. sai vuosittain erikseen vahvistettavan rahoituksen Nuorisotutkimusverkoston käynnistämiseksi (Paakkunainen 2018).

Vuoden 2002 Nuorisobarometri oli viimeinen nuorisosiain neuvottelukunnan (Nuora) ja Pekka Saarelan oman työn ohessa tuotettu barometri. Niihin aikoihin opetusministeriön nuorisoyksikön johtaja Olli Saarela ehdotti Nuorisotutkimusverkoston toimijoille kokeilua Nuorisobarometrin tuotannon siirtämiseksi (tuolloin) vastikään perustetun Nuorisotutkimusverkoston (1999–2024) hoteisiin. Barometri oli määrä suunnitella yhteistyössä Nuoran elinten kanssa, mutta tutkimustoteutus jätettiin tutkijoiden heiniksi. Kokeilu aloitettiin voimassa toistaiseksi-statuksella, mutta siitä tuli ehdollisesti pysyvä järjestely.

Tämän tekstin toiselle kirjoittajalle jäi siirrosta mieleen se, että järjestelyn taustalla oli epäselväksi jäänyt hallinnollinen este, minkä vuoksi barometrin tuotannon ja laadun turvaavaa tutkijaa ei voitu palkata suoraan Nuoran sihteeristöön. Rootelit pidettiin selkeinä sopimalla, että produktio toteutetaan itsenäisesti Nuorisotutkimusverkostossa niin, että esihenkilöys ja prosessin operationaalinen omistajuus sijaitsevat siellä. Vain Nuorisotutkimusverkoston tutkimusjohtajalla oli direktio-oikeus tilastosuunnittelijan työhön. Muotoilu vaikuttaa kovin terhakkaalta, koska silloisen tutkimusjohtajan profiili ei ollut mitenkään mikromanagerisoiva, mutta kysymys olikin periaatteesta ja tonttioikeuksista. Tilastosuunnittelijan tehtävään palkattiin Sami Myllyniemi^{xxv}, joka teki Nuorisobarometrejä Nuorisotutkimusverkoston tilastosuunnittelijana vuoteen 2022 saakka.

Toinen keino varjella nuorisotutkijoiden integriteettiä moisessa rakennelmassa, jossa ministeriön toimijat saattoivat ehkä hieman hengittää niskaan, oli sellainen barometriarkkitehtuuri, jossa pysyvien, vuodesta toiseen toistuvien kysymysten lisäksi kerättiin nuorilta vastauksia vaihtuvien teemojen kysymyksiin. Teemoista sovittiin kulloinkin Nuoran ja valtion nuorisoneuvoston (VNN) toimijoiden kanssa. Tämä antoi tilan ja perustelun teemoihin liittyvien tieteellisten artikkelien mukaan ottamiseksi barometrijulkaisuun ja oli myös keino luoda syvyyttä Nuorisobarometriin. Hienosti sanottuna näin tehtiin Nuorisobarometrille laaja reflektiopinta, mikä myös kutsui debattia ja moninaisuutta esiin.

Otaksumme, että jo alkujaan hyvän julkisuuden saavuttanut Nuorisobarometri muodostui tämän myötä medianäkökulmasta entistä kiinnostavammaksi. Tätä edistivät myös huolella valmistellut julkaisutilaisuudet ohjelmineen ja tiedotuksineen. Henkilökiinnostavuutta ja -kirjoa syntyi myös siitä, että kunkin teemabarometrijulkaisun toimitti vaihtuva tutkija. Laajassa kaareissa tämä turvasi erilaisia teoriataustoja ja metodologisia perinteitä edustavien tutkijoiden esillä olon barometrin tulkintayhteisöissä. Nuorten elinolot-vuosikirja on tuotettu samoin käytännön ja periaattein. Myös Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus kuuluu Nuoran ja VNN:n pysyviin yhteistyön käytäntöihin. Näitä kaikkia kolmea – Nuorisobarometria, Nuorten elinolot-vuosikirjaa sekä Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimusta – luonnehtivat kunnollinen kvantitatiivinen aineistoperusta ja analyysiote, mutta myös se, että julkaisuihin kuuluvat aineistoa monipuolisesti tulkitsevat artikkelit.

Toinen tämän esseen kirjoittajista (Hoikkala 2017, 337) on muotoillut toisaalla Nuorisotutkimusverkoston (1999–2024) tehtäväpalettia seuraavasti: "Nuorisotutkimusverkoston tavoitteena on ollut tehdä monitieteistä tutkimusta nuorista ja nuoriin liittyvistä ilmiöistä yhteiskunnallisen keskustelun virittämiseksi sekä päätöksenteon tueksi. Rakennelma on ollut perusteiltaan kansallinen, Suomen hyvinvointivaltiolliseen projektiin liittyvä. Tämä selittää myös toiminnan ja julkaisujen kielisyyden. Jos haluat syöttää päätöksenteon pohjaksi tutkimustietoa Suomessa, tee se suomen kielellä. Tämä oli eksplisiittinen rahoittajan vaatimus, kun Nuorisotutkimusverkosto perustettiin 1990-luvun lopulla."

Sitaatti ilmaisee kirjoittajansa käsitystä siitä, että nuorisotutkimus on ylipäättään ollut sidoksissa suomalaisen hyvinvointivaltioprosessiin. Väitämme, että konsepti kesti kirkkaasti 2010-luvulle saakka. Voidaan myös argumentoida, että se alkoi jollain tavoin laantua kyseisen vuosikymmenen alkupuolella niillä main, kun OKM:n nuorisoasioista vastaavan yksikön (nykyiseltä nimeltään Nuoriso- ja liikuntapolitiikan osasto (NUOLI), Nuorisotyön ja -politiikan vastuualue (NV)) johdossa tapahtui sukupolvenvaihdos.

Edeltäjän, OKM:n nuorisoyksikön, konstruoimien palvelukeskusten rakenne – jonka mukaan kentän 13 toimijalla oli ehdollisesti pysyvä status ja vuosittain tulosneuvottelumekanismi mukainen rahoitus – korvattiin osin eri hallituskausiin kytkettyjen osaamiskeskusten saaristolla. NUOLI ja NV kilpailuttivat nuorisokentän toimijat vaihtuvien teemojen konkreettisiin politiikkaohjelmiin niin, että hakuilmoituksissa oli myös tietty vaikuttavuuden selvittämisen idea. Kokonaisuus oli uuden

julkisjohtamismallin versio, jossa keskeistä oli ohjelmapolitiikka (politiikan ohjelmat) – sama pätee myös tänä päivänä. Edeltävä OKM:n nuorisoyksikkö osasi hyödyntää jo laman jaloissa luovasti uuden julkisjohtamisen opin elementtejä pelastaakseen pohjoismaiseen malliin perustuvaa nuorisopolitiikkaa, jota NUOLI ja NV ovat myöhemmin virtaviivaistaneet. VNN on rahoittanut osaamiskeskusten arvioinnin (Ågren, Honkatukia & Nieminen 2024). Raportti jättää kriittiselle lukijalle ambivalentin, jännitteisen ja jopa ristiriitaisen näkymän osaamiskeskuksiin. Se päättyy esittämään osaamiskeskuksille uutta johtamis- ja raportointimallia (ml. osaamiskeskusyhteenliittymien toimintakulttuurin uudistamista).

Ohjelmapolitiikka viittaa tässä ohjelmaan nimeltään ”Valtakunnallinen nuorisotyön ja-politiikan ohjelma” (VANUPO). Kentän oman jargonin mukaan puhutaan ”vanupoista”, mikä ei varmaan kommunikoi mitään muille kuin asiaan vihkiytyneille nuorisokentän toimijoille. Nykyinen valtioneuvoston 21.3.2024 hyväksymä Vanupo-ohjelma on järjestyksessään viides, ensimmäinen hyväksyttiin vuonna 2007. Ohjelmapolitiikka tai politiikkaohjelmat ovat valtioneuvoston poliittisen ohjauksen (tiedolla ohjaamisen) ja hallinnon instrumentteja, joilla pyritään poistamaan hallinnonalarajat ylittävien toimenpiteiden valmisteluun ja toteutukseen liittyviä sektorihallinnon jäykkyyksiä (VTV 2010b, 7–8; Määttä & Komonen 2011; Valtioneuvoston kanslia 2011, 7–9). Kuten sanottu, Vanupo on poikkihallinnollinen ohjelma, jonka muotoiluissa on tietty kaiku, joka on tuttu jo 1990-luvun alun Nuostrasta – se on ”poikkihallinnollinen ohjelma, jonka tavoitteena on edistää nuorten kasvu- ja elinoloja” (OKM n. d.). Pohjoismaisen hyvinvointivaltioprosessin retoriikka on siis pitänyt pintatasolla kutinsa. 1990-luvun alun nuorisoalan toimijoiden kenttä näyttäytyy historiassaan orgaanisempana kuin nykyvuosikymmenen politiikkaohjelman ohjausvaikutukseen luottava geneerinen politiikkaohjaus. 1990-luvun opetusministeriön ohjaus oli edestäpäin ohjaamista (vrt. Olli Saarelan tyyli), siinä missä se on ollut myöhemmin anonyymimpää informaatio-ohjausta kolmannen tasavallan EU-hallinnoinnin tapaan.

Hypoteesimme on, että kolmannen tasavallan EU-Suomessa (pieni) nuorisoala kasvatti painoarvoaan, mukautti nuorisohallintoa ja suuntasi hallinnon katsetta syrjäytymiskysymyksiin (esim. NEET-nuoret) (Vauhkonen & Hoikkala 2020). Nuorisoala on painottunut entistä enemmän kohdennetuksi nuorisotyöksi (Hoikkala, Kiilakoski & Ronkainen 2021). 1990-luvulla vallitsi kenties nykyistä selvemmin universalistinen eetosmaisema, mutta otaksumme, että eetos lymyää edelleen hallinnon taskussa, jota nuorisopolitiikaksi kutsutaan. Ilman esseessämme kuvattuja kehityskulkuja Nuorisobarometri ei olisi ollut niin kestävä teko kuin se on ollut.

Lopuksi

Nuorisobarometri käynnistyi 90-luvun laman tuomasta murroksesta. Se on taipunut nuorisohallinnon virtauksiin 30-vuotisen taipaleensa aikana, kuten nuorisohallintokin osana hyvinvoinnin uuden politiikan monivaiheista aikaa.

Nuorisobarometri on ollut innovatiivinen käytäntö paitsi toteutukseltaan myös sisällöltään. Barometrin tulokset ovat resonoineet paitsi nuorisoalan kenttään, myös sitä paljon laajemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun, asiantuntijajulkisuuksiin ja mediamaailmoihin. Nuorisobarometria voi katsoa myös tiedontuotannon tapana, joka on edeltänyt strategisen tutkimuksen joitain käytäntöjä ja rakenteita (kuten Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvostoa). Niin kauan kuin tiedolla ohjaamisen käytännöt (ml. politiikkatoimien vaikuttavuusarvioinnit) ja niitä kannatteleva hyvinvoinnin politiikan regiimi pysyvät valtionhallinnossa edes jollain tavoin voimissaan, Nuorisobarometri ja muu tutkimusperustainen nuorisotiedon flora ja fauna pitävät kutinsa.

Kirjallisuus ja lähteet

Aho, Esko (2020) *1991. Mustien joutsenten vuosi*. Helsinki: Otava.

Aho, Esko (2022) *Käännö: aavekissojen vuodet 1992–1993*. Helsinki: Otava

Alasuutari, Pertti (1996) *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (2004) Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen? *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (1), 3–16.

Asplund, Tuulia & Vauhkonen, Jukka (2024) Rahoitussääntely osoittanut tarpeellisuutensa viime vuosien myllerryksissä. *Euro ja talous – Suomen Pankin ajankohtaisia artikkeleita taloudesta*. <https://www.eurojatalous.fi/fi/2024/2/rahoitussaantely-osoittanut-tarpeellisuutensa-viime-vuosien-myllerryksissa/> (Viitattu 28.8.2024.)

Blyth, Mark (2017) *Talouskuri. Vaarallisen opin historia*. Tampere: Vastapaino.

Bourdieu, Pierre (1996) *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*. Cambridge: Polity Press.

Cederlöf, Petri (1998) *Nuorisotyön yhteiskunnallinen merkitys. Perustietoja, poimintoja ja haarukkapaloja nuorisotyöstä sekä sen asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa*. Nuoran julkaisuja nro 8. Helsinki: nuorisoasiain neuvottelukunta.

Eräsaari, Leena (2002) *Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Eräsaari, Leena (2011) Sosiaalipalvelut käynnöksen jälkeen. Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.) *Sosiaalipolitiikka - hukassa vai uuden jäljillä?* Helsinki: THL, 181–203.

Esping-Andersen, Gøsta (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.

Gelissen, John (2002) *Worlds of welfare, worlds of consent?* Leiden: Brill.

<https://doi.org/10.1163/9789047401339>

Hannikainen, Matti (2010) Lapionvarresta näyttöpäätteelle. Teoksessa Kai Häggman, Markku Kuisma, Pirjo Markkola & Panu Pulma (toim.) *Suomalaisen arjen suuri tarina*. Helsinki: Werner Söderström.

Heiskala, Risto & Kantola, Anu (2010) Vallan uudet ideat: hyvinvointivaltion huomasta valmentajavaltion valvontaan. Teoksessa Petteri Pietikäinen (toim.) *Valta Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 124–148.

Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.

Heiskala, Risto & Aro, Jari & Herranen, Olli & Viitamäki, Riku (2022) *Suomen kolmas tasavalta: Hallitsemistapa EU-aikakaudella*. Helsinki: Gaudeamus.

Hellman, Carin Matilda Emelie & Monni, Marjukka & Alanko, Anna (2017) Declaring, shepherding, managing: The welfare state ethos in Finnish government programmes, 1950-2015. *Finnish Journal of Social Research* 10 (1), 9–22.

Hoikkala, Tommi (2017) Nuorisotutkimusverkoston tiekartta. Teoksessa Tommi Hoikkala & Johanna Kuivakangas (toim.) *Kenen nuorisotyö? Yhteisöpedagogiikan kentät ja mahdollisuudet*. Humanistinen ammattikorkeakoulu, julkaisuja 42 ja Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 196. Helsinki: Humak & Nuorisotutkimusseura, 332–362.

Hoikkala, Tommi (2019) Kasvun maiseman sosiologia. Teoksessa Marja-Sisko Kataikko (toim.) *Kasvun maisema. Yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja kokonaisvaltaista kohtaamista*. Kasvun maisema-ESR-hanke. Jyväskylä: Jyväskylän kaupungin nuorisopalvelut, 87–110.

Hoikkala, Tommi & Kiilakoski, Tomi & Ronkainen, Jussi (2021) Ensimmäinen jälkisana: autereeseen lipuva tilatyö. Teoksessa Tommi Hoikkala (toim.) *Mitä Jyväskylä tarkoittaa? Nuorisotyön yhteisötietokirja*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 234. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 377–410.

Hood, Christopher (1991) A public management for all seasons? *Public Administration* 69 (1), 3–19.

Hänninen, Sakari & Saikkonen, Paula (toim.) (2017) *Hyvinvointivaltio ylittää jälkensä*. Helsinki: THL.

Julkunen, Raija (2001a) *Suunnanmuutos: 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2001b) Hyvinvointivaltion uusi politiikka. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (4), 366–372.

Julkunen, Raija (2017) *Muuttuvat hyvinvointivaltioiden eurooppalaiset hyvinvointivaltioiden reformoitavina*. SoPhi 137. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/55748> (Viitattu 2.9.2024.)

Kalela, Jorma & Kiander, Jaakko & Kivikuru, Ulla-Maija & Loikkanen, Heikki A. & Simpura, Jussi (2001) Introduction. Teoksessa Jorma Kalela, Jaakko Kiander, Ulla-Maija Kivikuru, Heikki A. Loikkanen & Jussi Simpura (toim.) *Down from the heavens, up from the ashes: the Finnish economic crisis of the 1990s in the light of economic and social research*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kareinen, Hannu & Salakari, Hanna (toim.) (1995) *Konsernistrategia nuorten elinoloissa*. Helsinki: valtion nuorisoneuvosto.

Kettunen, Pauli (2006) Kirkuvan harmaa vuosikymmen. *Työväentutkimus* (2006), 4–11.

Kiander, Jaakko (2001) *Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti (1998) *Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu*. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA.

Kiilakoski, Tomi (toim.) (2022) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Helsinki: valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & opetus- ja kulttuuriministeriö.
<https://tietoanuorista.fi/julkaisut/nuorisobarometri-2021/> (Viitattu 2.11.2024.)

Konttinen, Seppo (2008) *Salainen pankkituki. Kuinka velallista kyykytettiin*. Helsinki: Tammi.

Korkman, Sixten (2015) *Väärää talouspolitiikkaa. Talouden kriisit ja opilliset kiistat*. Helsinki: Otava.

Koskinen, Henri & Saarinen Arttu (2014) Innovaatioita, kasvua ja yrittäjämäisiä kansalaisia: Yrittäjyysspuhe suomalaisissa hallitusohjelmissa 1979–2015. *Sosiologia* 56 (2), 141–156.

Kujala, Antti & Danielsbacka, Mirkka (2015) *Hyvinvointivaltion loppu: Vallanpitäjät, kansa ja vastavuoroisuus*. Helsinki: Tammi.

Kukkonen, Pertti (2002) Onko Laman opetukset-teoksen jälkiviisaus perusteltua? *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 98 (1), 40–47.

Kuusela, Hanna (2024) *Syytös. Muuan akateeminen komitragedia*. Tampere: Vastapaino.

Laurila, Hannu & Koskinen, Hannu (2023) *Työ, raha ja talouspolitiikka globaalitaloudessa*. Tampere: Vastapaino.

Leino, Mikko (2022) Asuinympäristöt erilaistuvat, yhteiskunta polarisoituu. Kuinka alueellinen eriarvoistuminen ja asuinalueiden eriytyminen edistävät yhteiskunnan kahtiajakautumista? *Politiikka* 64 (3), 234–257. <https://journal.fi/politiikka/article/view/119902> (Viitattu 8.1.2025.)

Lindberg, Matti (2013) Koulutuspolitiikan uusliberalisoitumisen vääjäämättömyys? *Tieteessä tapahtuu* 31 (2), 8–14.

Marazzi, Christian (2006) *Pääoma ja kieli*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Moisio, Sami & Sirviö, Heikki (2012) Aluerakenne, alueellinen erivertaisuus ja Suomen aluekehitys. *Terra* 133 (3), 113–17.

Määttä, Mirja & Komonen, Pauli (2011) *Lapsi- ja nuorisopolitiikan neuvotteleva ohjaus valtionhallinnossa. Kehittämissohjelman (2007–2011) valmistelu lausunnon antaneiden tahojen näkökulmasta*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisu 42. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. <https://doi.org/10.57049/nts.398>

Nuorisolaki 2006/72. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072> (Viitattu 16.3.2025.)

OKM (2011) *Yhdessä enemmän. Selvitys opetus- ja kulttuuriministeriön konserniohjauksesta ja rakenteesta*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:6. Helsinki: opetus- ja kulttuuriministeriö.

OKM (n. d.) Valtakunnallinen nuorisotyön ja-politiikan ohjelma (VANUPO). <https://okm.fi/vanupo> (Viitattu 16.3.2025.)

Paakkunainen, Kari (2018) *Nuorisotutkimusseuran historiaa 1987–2018. Vapaaehtoisten yhdistysinnosta sykkiväksi tutkimusorganisaatioksi.*

Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 221. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Paakkunainen, Kari & Mykkänen, Juri (2021) *Nuorisopolitiikka ja poliittinen nuoriso: objekteista subjekteiksi?* Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 229. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Peltoniemi, Pentti (2008) Kun vanha pääoma pelastettiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (2), 215–217.

Rajavuori, Anna (toim.) (2022) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022.* Helsinki: Into.

Roos, Jeja-Pekka (1999) Kun Suomi putosi puusta: Suomi 1970-luvulla. Teoksessa Kari Uusitalo (toim.) *Suomen Kansallisfilmografia 8 (1971–1980).* Helsinki: Edita, 17–25.

Saari, Juho (2013) Hyvinvointi markkinayhteiskunnassa – Karl Polanyin teoria markkinayhteiskunnan sääntelystä. Teoksessa Juho Saari, Sakari Taipale & Sakari Kainulainen (toim.) *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita.* Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A, tutkimuksia 38. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 89–109.

Saari, Juho (2017) Hyvinvointivaltio markkinayhteiskunnassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (4), 479–484.

Saari, Juho (2019) *Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa. Toimi-hankkeen selvityshenkilön raportti 30.1.2019.*

<https://vnk.fi/documents/10616/5698452/Selvityshenkil%C3%B6+Juho+Saaren+raportti+30.1.2019+-+Hyvinvointivaltio+eriarvoistuneessa+yhteiskunnassa/4d051e27-3c18-7647-90c7-fd87efff4d3b/Selvityshenkil%C3%B6+Juho+Saaren+raportti+30.1.2019+-+Hyvinvointivaltio+eriarvoistuneessa+yhteiskunnassa.pdf> (Viitattu 30.3.2024.)

Saari, Juho & Taipale, Sakari (2013) Sosiaalipolitiikka ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Juho Saari, Sakari Taipale & Sakari Kainulainen (toim.) *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita.* Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A, tutkimuksia 38. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 17–37.

Saari, Juho & Taipale, Sakari & Kainulainen, Sakari (toim.) (2013) *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita.* Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A, tutkimuksia 38. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Sauramo, Pekka (2008) Seppo Konttinen: Salainen pankkituki: kuinka velallista kyykytettiin. *Talous & Yhteiskunta* 36 (2), 29.

Schustereder, Ingmar J. (2010) *Welfare State Change in Leading OECD Countries. The Influence of Post-Industrial and Global Economic Developments.* Wiesbaden: Gabler.

- Simpura, Jussi (2012) Islanti selviytyy uhraamatta hyvinvointipolitiikkaa. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (4), 454–456.
- Streeck, Wolfgang (2015) *Ostettua aikaa. Demokraattisen kapitalismin lykätty kriisi*. Tampere: Vastapaino.
- Taylor-Gooby, Peter (2008) The New Welfare State Settlement in Europe. *European Societies* 10 (1), 3–24.
- Tervasmäki, Tuomas & Tomperi, Tuukka (2018) Koulutuspolitiikan arvovalinnat ja suunta satavuotiaassa Suomessa. *Niin & näin* 25 (2), 164–200.
- Tervo, Hannu (2023) Kaupungistuminen ja alueiden väliset tuloerot Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 88 (3), 305–313.
- Tilastokeskus (2023) Suomessa oli vuonna 2022 ennätysellisen paljon työpaikkoja. Tiedote 21.12.2023. <https://stat.fi/julkaisu/clmfz6p8usjgc0avv75j44o2i> (Viitattu 19.10.2024.)
- Valtioneuvosto (2023) *Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023*. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. <https://valtioneuvosto.fi/hallitukset/hallitusohjelma#/> (Viitattu 28.8.2024.)
- Valtioneuvoston kanslia (2011) *Politiikkaohjelmien loppuraportti. Vaalikausi 2007–2011*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 6/2011. Helsinki: valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston kanslia (2018) *Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018. Helsinki: valtioneuvoston kanslia. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160706> (Viitattu 2.9.2024.)
- Vanttaja, Markku (2010) *Yliopiston villit vuodet. Suomalaisen yliopistolaitoksen muutoksia ja uudistuksia 1990-luvulta 2000-luvun alkuun*. Turku: Turun yliopisto.
- Vauhkonen, Teemu & Hoikkala, Tommi (2020) *Syrjäytymisen lasku. Tutkimus syrjäytymisestä, sen kustannuksista ja kohdennetun nuorisotyön vaikuttavuudesta*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 153. <https://edition.fi/nuorisotutkimusseura/catalog/view/263/202/771-1> (Viitattu 13.1.2025.)
- VTV (2010a) *Tuottavuusohjelman valmistelu ja johtaminen*. Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuskertomus 207/2010. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.
- VTV (2010b) *Politiikkaohjelmat ohjauskeinona. Esimerkkinä Terveystieteiden edistämisen ohjelma*. Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomukset 212/2010. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.
- VTV (n. d.) Valtion budjetti 100 vuoden aikana. <https://www.vtv.fi/vtv/historia/valtion-budjetti-100-vuoden-aikana/> (Viitattu 19.8.2024.)

Vähätalo, Kari (1996) *Pitkäaikaistyöttömät ja lamasta selviytyminen: tutkimus pitkäaikaistyöttömien työmarkkina-aseman ja sosiaalisen huono-osaisuuden muotoutumisesta vuosia 1993-94.*

Työpoliittinen tutkimus nro 132. Helsinki: työministeriö.

Vähätalo, Kari (1998) *Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta.* Helsinki: Gaudeamus.

Yliaska, Ville (2014) *Tehokkuuden toiveuni – Uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1900-luvulle.* Helsinki: Into.

Ågren, Susanna & Honkatukia, Päivi & Nieminen, Juha (2024) *Miten nuorisolan osaamiskeskusten toimintaa voidaan arvioida? Rahoituskauden 2020–2023 kokemusten pohjalta tehty ehdotus.* Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja nro 77. Helsinki: valtion nuorisoneuvosto.

-
- i. Hyvinvointipolitiikan regiimi tarkoittaa institutionalisoitunutta lähestymistapaa, joka määrittelee, miten hyvinvointipalveluja tarjotaan, hallitaan ja rahoitetaan tietyssä yhteiskunnassa. Hyvinvointipolitiikan regiimi on tärkeä, koska se vaikuttaa suoraan kansalaisten elämään ja hyvinvointiin. Se määrittelee, miten yhteiskunta vastaa sosiaalisiin ongelmiin, miten resurssit jaetaan ja miten eri väestöryhmät saavat tukea ja palveluja (Esping-Andersen 1990).
- ii. Erityisasiantuntija, Liikunnan vastuualue (LV), opetus- ja kulttuuriministeriö. Kiitämme Hannu Tolosta selonteosta.
- iii. Kaikkien informanttien vastauksia editoitiin kielellisesti, ilmaisujen järjestystä muutettiin ja myös poistoja ja tiivistyksiä tehtiin. Kaikki informantit tarkistivat tekstisitaattinsa ja hyväksyivät muutokset. Leipätekstin tulkinnat ovat kirjoittajien, sitaattien kuvaukset informanttien.
- iv. Opetusministeriön hallintorakenteen mukaan Syväsalmi oli tuolloin sekä liikuntayksikön että nuorisoyksikön johtaja.
- v. Kari Paakkunainen, silloisen Nuorisotutkimusseura ry:n (NTS) hallituksen jäsen ja tutkija sekä seuran historiikin kirjoittaja, ei tunnista Tolosen mainitsemää nuorisotutkijoiden edellyttämää 2–3 vuoden analyysirupeamaa. (Sähköpostiviesti 14.1.2025 Tommi Hoikkalalle. Kiitämme Paakkunaisen Karia kommentista.) Selonteko Nuorisobarometrin käynnistyksestä ja seuran aktiivitutkijoiden roolista on seuran historiikin luvussa 7.2 (Paakkunainen 2018). Tutkijoiden kritiikki kiireellä valmisteltuun barometriin on dokumentoitu tarkasti. Se näyttää koskeneen erityisesti nuorten työttömyyskäsitystulkintoja, mutta kohdistui myös barometreihin metodina, jota luonnehdittiin ”asennepikaselvitykseksi”. Asetelmassa näytämöillistyy kiintoisa hallinnon ja tutkijoiden tiedonpoliitikkojen ero, mutta myös barometritiedon poliittisuus. Paakkunaisen (2018) historiikissa dokumentoidaan myös 1990-luvun NTS:n tutkijoiden aktiivisuus ja osallisuus silloisen barometrin kysymyspatteriston kehittämisessä, joten kysymys ei ollut mistään tutkijoiden katsomohuutelusta.
- vi. Tilastokeskus (n. d.): <https://indikaattorit.tietoanuorista.fi/tyollisyys-ja-yrittajyys/nuorten-tyottomuus-2> (Viitattu 19.8.2024.)
- vii. Edunvalvontajohtaja, Veikkaus Oy. Kiitämme Hannu Kareista selonteosta.
- viii. Nuotra ja konsernistrategia ovat tuolloisen ajankohdan hallintojargonia. Ne viittaavat vuonna 1992 käynnistettyyn nuorisotyön toimialan asiantuntijaryhmän virittämään nuorisotyön strategiaproessiin, joka sai nimen NUOSTRA (1990-luvun dokumenteissa, joita ei ole paljon, nimi esitettiin versaalein). Petri Cederlöf (1998, 31–32) kirjoittaa seuraavasti: ”Työskentelyyn osallistui valtion keskushallinnon, kuntien, nuorisotyö- ja nuorisojärjestöjen edustajia sekä nuorisotutkijoita. Työn vaikutukset näkyvät kaksi vuotta myöhemmin julkaistussa poikkihallinnollisessa nuorten elinoloihin keskittyvässä konsernistrategiassa ja vuoden 1995 uudistetussa nuorisotyölaissa.” Toinen relevantti aiheeseen yhyttämämme dokumentti on *Konsernistrategia nuorten elinoloissa* (Kareinen & Salakari 1995). *Yhdessä enemmän. Selvitys opetus- ja kulttuuriministeriön konserniohjauksesta ja -rakenteesta* (OKM 2011) on puolestaan kokoava selvitys konserniohjauksesta ja -rakenteesta.

^{ix}. Raimo Sailas (1945–2020) oli pitkän uran valtiovarainministeriössä tehnyt virkamies, joka tunnetaan muun muassa vuonna 1992 julkaistun, Sailaksen listaksi julkisuudessa nimetyn laajan säästöehdotuslistan laatijana.

^x. Kiitämme Olli Saarelaa selonteosta.

^{xi}. Tämän kappaleen sisältämät siteeraukset ovat suoria lainauksia Olli Saarelan sähköpostivastauksesta (29.10.2024).

^{xii}. Monissa nuorisoalan tehtävissä toiminut hahmo, joka teki työuransa Länsi-Suomen aluehallinnossa vastuualueenaan nuorisoasiat.

^{xiii}. Hyvin muotoilee Pauli Kettunen (2006, 6): ”’Hyvinvointivaltio’ [alun perin lainausmerkeissä, toim. huom.] ei kuitenkaan ollut 1970-luvulla mikään konsensuskäsite. Hyvinvointivaltiota ja etenkin suomalaista hyvinvointivaltiota ei rakennettu suuren yhteisen suunnitelman pohjalta. Se rakentui konflikteista ja kompromisseista, joiden tulokset eivät vastanneet kenenkään osapuolen alkuperäisiä tavoitteita. Hyvinvointivaltion kehittyminen ei ollut projekti vaan prosessi, jossa kietoutuivat yhteen monenlaiset ristiriitaiset edut sekä suunnitteleva, ongelmia määrittelevä ja ratkaisuja etsivä tieto. Suunnittelun ja kompromissien yhteensovituksissa virkamiehillä on ollut Suomessa tärkeä sija.”

^{xiv}. Tilastokeskus (n. d.): <https://indikaattorit.tietoanuorista.fi/tyollisyys-ja-yrittajyyys/nuorten-tyottomuus-2> (Viitattu 19.8.2024.)

^{xv}. Kiinnostavaa kyllä, Tilastokeskuksen mukaan samasta työpaikkatilastosta käy ilmi, että vuonna 2006 Suomessa oli 2 313 788 työpaikkaa ja että vasta vuonna 2018 työpaikkojen määrä (2 373 668) nousi yli vuoden 1990 määrän.

^{xvi}. Suomen Akatemia rahoitti laajan ”Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset” - tutkimusohjelman (1998–2000). Ohjelmaa koordinoi Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT) ja tehtävä oli Kianderin vastuulla, joka toimi tuolloin VATT:n tutkijana. Hankkeen raportit ovat laatineet Kiander (2001) ja Kalela ym. (2001). Jälkimmäinen on tutkimusohjelman kansainvälinen julkaisu *Down from the heavens, up from the ashes: the Finnish economic crisis of the 1990s in the light of economic and social research*.

^{xvii}. Esko Aho (2020, 2022) on esittänyt tuiman puolustuksen johtamansa hallituksen toimille. Hän katsoo kumoavansa Kianderin ja Vartian (1998) näytöt epätieteellisinä. Kianderin ja Vartian (1998) näytöt perustuvat edellisessä loppuviitteessä mainitun Suomen Akatemian ”Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset” - tutkimusohjelman aineistoihin ja Kianderin kontribuutioihin tuossa hankkeessa. Ahon argumentti on raflaava, mutta kevyehkö: hän käyttää lähteitä hieman valikoivasti ja viittaa vain Kianderiin ja Vartiaan (1998). Mainitun tutkimusohjelman muihin julkaisuihin, esimerkiksi Kianderiin (2001) ja Kalelaan ym. (2001), ei viitata. Aho niin ikään sivuuttaa pankkitukeen pureutuvan perusteellisen Seppo Konttisen (2008) tietokirjan (Sauramo 2008; Peltoniemi 2008). Pertti Kukkonen (2002) kommentoi kirjoituksessaan Kianderin (2001) lamatulkintaa. Hän ei kiistänyt Kianderin arviota laman syistä, vaan Kianderin kritiikin liian kireästä finanssipolitiikasta. Kukkonen (2002, 41) mukaan Ahon hallituksen ”säästöpäätökset olivat välttämättömiä, jotta voitiin välttää ulkomaisen rahoituksen katkeaminen kokonaan”. Tämä on aihetta ympäröivässä keskustelussa tuttu argumentti: muuten olisi jouduttu IMF:n eli Kansainvälisen valuuttarahaston valvontaan. Pankkituesta Kukkonen ei mainitse mitään. Sixten Korkmanin (2015) *Väärää talouspolitiikkaa* -teos sisältää monipuolisen luvun ”Suomen talouspolitiikka ja 1990-luvun lama”. Korkman toimi noihin aikoihin valtiovarainministeriön kansantalousosaston yliohtajana. Jos tässä keskustelussa hahmotetaan akseli, jolla Esko Ahon legitimaatiodiskurssi on toisessa päässä ja Kianderin (2001) väärän talouspolitiikan teesit toisessa päässä, Korkman (2015) sijoittuu lähemmäksi Kiandera kuin Ahoa. Ei Korkmankaan puhu salaisesta pankkituesta, mutta Suomen rahoitusjärjestelmän monet piirteet ja pankkikriisin ratkaisut (ml. pankkien toiminta) valaistaan kriittisesti. ”Suomen talouspolitiikka ja 1990-luvun lama” -luku päättyy viiden sivun jaksoon otsikoituaan ”Mitkä ovat laman opetukset?” (Korkman 2015, 165–170). Yksi opetuksista on seuraava: ”Pankkikriisissä viranomaisten tulisi toimia nopeasti ja päättäväisesti sekä läpinäkyvällä tavalla pankkien maksuvalmiuden ja pankkien vakavaraisuuden turvaamiseksi. Tarvittaessa pankkien vakavaraisuus voidaan turvata osakesijoituksilla, jolloin pankkien omistajien ja sijoittajien (muiden kuin tallettajien) tulisi kuitenkin kantaa vastuutaan menettämällä varojaan.” (Korkman 2015, 170.)

^{xviii}. Lienee tarkennettava näitä muutoksia. Siteeraamme Julkusta (2017, 11): ”Työttömyyden globaali paluu 1970-luvun katkoksesta, samoin kuin täystyöllisyyden ideasta ja keynesiläisyydestä luopuminen olivat hyvinvointivaltiolle kohtalokkaita muutoksia. Suomessa tilanne räjähti päin kasvoja 1990-lamassa.” Julkunen on ylipäätään murren koskeissa muotoiluissaan esimerkiksi Saarta ja Taipaleta (2013) paljon kärkevämpi. ”Onko Saari otteissaan hieman sosiaaliteknokraattinen tyyntyyntelijä?”, kirjoitti toinen kirjoittajista lähdetekstin (Saari & Taipale 2013) marginaaliin.

^{xix}. Myös Risto Heiskala ja Anu Kantola (2010) ovat käyttäneet valmentajavaltion käsitettä.

^{xx}. *New Public Management* (NPM) -termi, hallintotavan nimitys, on brittiläisen Christopher Hoodin 1990-luvun alun tutkimuskeskusteluissa lanseeraama. Hän tutki Britannian julkisen sektorin uudistuksia 1970- ja 1980-luvuilla (Hood 1991).

^{xxi}. Näiden lukujen lähde on Heiskalan ja kumppanien (2022, 101) teoksen taulukko 4.7. Taulukon lähde on puolestaan Tutkihallinto.fi (2021) (Heiskala ym. 2022, 426). Koko julkinen sektori tarkoittaa tässä yhteydessä valtiosektoria sekä kuntasektoria. Valtion uusimuotoiset laitokset ja kuntien liikelaitokset on laskettu yksityiseen sektoriin vuodesta 1995 lähtien (mt., 101).

^{xxii}. Asplundin ja Vauhkosen (2024) tekstin ingressissä todetaan: ”Viidentoista vuoden takainen maailmanlaajuinen finanssikriisi osoitti, että rahoituslaitosten ja -markkinoiden sääntelyä on tarpeellista uudistaa ja niiden valvontaa parantaa. Laaja-alaisissa uudistuksissa luotiin uutta sääntelyä ja rahoitusjärjestelmän vakautta ylläpitäviä instituutioita. Lisäksi otettiin käyttöön uusi talouspolitiikan osa-alue, makrovakauseräpolitiikka. Vaikutusarvioiden perusteella uudistuksilla on onnistuttu pienentämään finanssikriisien todennäköisyyttä ja edistämään talouskasvua pitkällä aikavälillä.” Lukijan kannattaa panna merkille myös Jussi Simpuran (2012) terävä havainto Islannin pankkikriisistä.

^{xxiii}. Mainitun talousopin ja talouspoliittisen doktriinin suhde on sellainen, että uusklassinen talousoppi on usein ollut eri maissa perustana talouspoliittisille päätöksille, kuten markkinatalouden edistämiseksi, julkisen velan vähentämiseksi, eri ryhmiä suosivien fiskaalisten toimien rakentelulle ja valtion roolin vähentämiseksi taloudessa. Uusklassinen talousoppi tarjoaa teoreettisen perustan, jota talouspoliittiset doktriinit sekä doktriinin käyttäjät ja soveltajat voivat hyödyntää käytännön päätöksenteossa.

^{xxiv}. Julkunen (2017, 53) kuvaa monetarismia seuraavasti: ”Monetarismi tarkoittaa makrotaloudellista oppia, joka pyrkii talouspoliittisiin tavoitteisiin säätelemällä rahan määrää ja pitämällä rahan arvon vakaana. Se korostaa rahapoliittisia keinoja, keskuspankkien roolia ja inflaation torjuntaa. Monissa tarinoissa, joissa analysoidaan ”Keynesin kuolemaa” ja uusliberalismin nousua, 1970- ja 80-luvun monetarismille ja sen oppi-isälle, Milton Friedmanille annetaan keskeinen opillinen asema.”

^{xxv}. Kiitokset Myllyniemen Samille ammattimaisesta tilastoekspertisistä ja sosiologisesta kekseliäisyydestä.